

وزارت جهاد کشاورزی
سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی

دفتر امور اقتصادی

خبرنامه علمے - تحلیله

سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی - معاونت برنامه ریزی و امور اقتصادی - دفتر امور اقتصادی - خبرنامه علمی - خبری

اقتصاد تعاونی و سرمایه گذاری

فروردین و اردیبهشت سال ۱۴۰۵ شماره ۱

پاینده مانے و جاودان

آخرین گفتار نوشیروان دادگر به فرزندش هرمز

فرزندم در زندگی ات بر دیگران فخر مفروش و همچون دیگر انسانهای جامعه باش و خود را بالاتر از آنان بدان. مبدا تنها در اندیشه آسایش خود باشی زیرا اگر پادشاه در رفاه و آسایش باشد و افراد جامعه در رنج و سختی بسر ببرند هیچ کس در دیار ایران زمین و ملک خسروان از تو خشنود نخواهد بود و هیچ کس آسایش نخواهد داشت.

اگر مایل به حفظ تاج و تخت شاهنشاهی کهن ایران هستی درویشان و مستمندان را یاری ده. پادشاه همچون درختی است که مردم کشورش حکم ریشه های آن درخت را ایفا می کنند. درخت زمانی مستحکم خواهد بود که **ریشه هایش گسترده و قوی** باشد زیرا در غیر این صورت تو نابود خواهی شد. **دل مردمانت را مرنجان** که اگر چنین کنی ریشه خودت را ضعیف کرده ای. اگر راه پارسایی و نیک اندیشی را انتخاب کنی و دیگران را به آن دعوت کنی - سرزمین و تاج و تخت ات در پناه خواهد بود. بخشندگی و امید دادن را قوت ببخش. تو باید مردمانت را از گزند دشمنان و دشواریها محفوظ داری و با ناراحتی آنان اندوهگین شوی. نیز به خاطر داشته باش که نباید همیشه در اندیشه گسترش مرزهای سرزمین ات باشی. زیرا با این کار رعیت ها و مردم مستضعف از تو دلگیر خواهند شد. همیشه از مال اندوزان شجاع در هراس باش زیرا تو را تضعیف خواهند کرد. همیشه پروردگار را در خاطر داشته باش و از او بترس. بدون شک **جور و ستم** کشور رو به ویرانی خواهد کشاند. در مدت پادشاهی ات **دهقانان** را یاری ده و آنان را در پناه خود بگیر و **از مزدوران و چالوسان که ده ها برابر دهقانان کار می کنند** دوری کن و پاداش کسانی را که نیک می کنند بده و برایش ارزش گذار.

مدیرمسئول: علیرضا نیکویی

سر دبیر: صفت اله رحمانی

مدیر داخلی: علیرضا حمزه لویی

ویراستار علمی و ادبی: محمدرضا شیرزادی

اعضای هیئت تحریریه (به ترتیب الفبا) :

بهرروز حسن پور / باقر حسین پور / صفت الله رحمانی

علیرضا شریف مقدسی / محمدرضا شیرزادی / مژگان شاعری /

سیداحمد محدث حسینی / مهرانوش میرزایی / علیرضا نیکویی /

همکاران این شماره:

ناصر آسیابانی / آیدا الالدین وندی / فاطمه پاسبان /

داریوش رحمتی / معصومه پازوکی، مژگان شاعری /

محمدرضا شیرزادی / ندا علیزاده / نوید کارگردیدهیدی /

مهرانوش میرزایی / علیرضا نیکویی

آدرس: تهران، بزرگراه چمران، خیابان یمن، بعد از مقدس اردبیلی،

سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، طبقه همکف دفتر امور اقتصادی

تلفن: ۰۲۱-۷۹۰۳۶۷۳۱

فهرست

سخن روز:

"اقتصاد مقاومتی، در سایه وحدت ملی و امنیت ملی" ۱-۲

یادداشت تحلیلی:

گذر تداخلات زمانی - مکانی تولید تا مصرف (سفره) با تکیه بر برنامه تولید بهینه (علیرضا توکلی) ۳-۴

مفاهیم اقتصادی - اجتماعی:

۱. مفهوم توسعه پایدار بر مبنای فناوری و جهش تولید در بخش کشاورزی ایران (داریوش رحمتی) ۵-۷
۲. اثر رژلب Lipstick effect (اقتصاد امید در روزهای سخت: «اثر رژلب» از خیابان‌های نیویورک تا مزارع و سفره‌های ایرانی) ۸-۱۱

مفاهیم پژوهشی:

۱. تغییر اقلیم و سلامت در آینده‌پژوهی (نوید کارگر دهبیدی) ۱۳-۱۴
۲. آشنائی با روش تحقیق تحلیل مکالمات یا گفتمان (Discourse Analysis) (ندا علیزاده) ۱۲-۱۵

خلاصه مقاله:

۱. بررسی تاثیر ریسک ژئوپلیتیک و پاندمی کووید-۱۹ بر بازدهی و نوسانات بازدهی بیت کوین (علی‌رضا شریف مقدسی و الهام محمدلو) ۱۶
۲. عوامل موثر بر قیمت مواد غذایی در کشورهای اسلامی گروه-D ۸ (نوید کارگر دهبیدی و همکاران) ۱۷

یافته قابل ترویج:

۱. نیازسنجی و ارزشیابی دوره‌های آموزشی مهارتی بر اساس برگشت سرمایه (اکرم حمیدیان) ۱۸-۲۰

معرفی کتاب:

۱. ابزارهای مدرن‌سازی کشاورزی، بهره‌وری آب، انرژی و نهاده‌ها، کشاورزی هوشمند و فناوری‌های نو، مطالعات موردی کشورهای آسیایی (مهرنوش میرزایی و ناصر آسیابانی) ۲۱-۲۲
۲. جامعه‌شناسی اقتصادی ریچارد سوئدبرگ (محمد رضا شیرزادی) ۲۳-۲۵

معرفی چهره ماندگار:

زندگینامه و میراث علمی دکتر محمد سعید نوری نایینی (ناصر آسیابانی) ۲۶-۲۷

معرفی متخصصان:

تئودور ویلیام شولتز (Theodore W. Schultz)؛ معمار اقتصاد نوین کشاورزی و نظریه سرمایه انسانی ۲۸-۳۱

ذهن فعال:

سرمایه گذاری در عرصه (محمد رضا شیرزادی) ۳۲

سلامت بدن، روح و روان

مدیریتی، روح، روان و بدن (محمد رضا شیرزادی) ۳۳-۳۴

اخبار و رویدادها: (مژگان شاعری، مهرنوش میرزایی) ۳۵-۳۸

خدا راه شکست را به روی ما بسته است.

شنیدم دستگاه تبلیغاتی مزدور عراق پیغام داده است و سخن پراکنده است که چرا آنها که میگویند خودشان به میدان نمی‌آیند و شنیدم اسم مرا آورده است. ما میدان آمدنمان مانند میدان آمدن خائن و کافری چون صدام نیست؛ ما به سوی میدان جنگ پرواز میکنیم. آن روزی که امام اشاره کند و اجازه دهد من اول کسی خواهم بود که به میدان خواهیم رفت. ما میدان جنگ را سالهاست آزموده‌ایم. آن هم با کسی از صدام قویتر و شقی تر و بر او پیروز شده‌ایم. در میدان رفتن ما شکست نیست. ما به میدان خواهیم رفت و اگر من شخصی، از میدان برنگردد و در آن جا شهید بشود یقیناً جمع به میدان رفته‌ها از میدان برنمیگردد مگر آن وقت که پیروز شده باشد. خدا راه شکست را به روی ما بسته است. «قل هل تربصون بنا ایها الکفار، ایها الصدام، قل هل تربصون بنا الا احدى الحُسَینین» شما مگر دو راه در مقابل ما بیشتر میبینید؟ این هر دو راه برای ما افتخارآمیز است. یکی راه شهادت که افتخارش همیشگی و ثابت و لایزال است و دیگری راه پیروزی، پیروزی ظاهری. و هر دو برای ما پیروزی است.

مشروح خطبه‌های نماز جمعه تهران ۱۳۵۹/۰۷/۰۴

در اسفند ماه سال ۱۴۰۴، با حمله ناجوانمردانه و تجاوزگرانه استکبار جهانی امریکای جنایتکار و رژیم کثیف صهیونیسم به کشور، کشور را در شرایط جنگ تحمیلی نابرابر قرار داد، و موجب به شهادت رسیدن رهبر عظیم الشان انقلاب اسلامی، دانشمندان، سرداران و مردم عزیز و شریف ایران اسلامی، و همچنین آسیب به زیرساخت‌های تولید و خدمات در بخش‌های مختلف اقتصادی کشور، از جمله بخش کشاورزی و منابع طبیعی شد. در امتداد نام گذاری‌های سال توسط رهبر شهید امت اسلامی (علی‌الله المقامه)، نام گذاری سال ۱۴۰۵، توسط مقام اعظمای ولایت و رهبر حکیم انقلاب اسلامی، به نام "اقتصاد مقاومتی، در سایه وحدت ملی و امنیت ملی"، در شرایط حساس حاکم بر کشور بسیار خردمندانه و حکیمانه شد. در این نام گذاری، سه نکته کلیدی وجود دارد. اولاً با بیان اقتصاد مقاومتی، توجه به معیشت مردم و توسعه همه جانبه کشور مورد توجه قرار گرفته است. نکته دوم امنیت ملی کشور است که در شرایط فعلی جنگ از اهمیت مضاعف برخوردار است. امنیت چند جنبه دارد که دو جنبه آن امنیت نظامی و امنیت غذایی است. در شرایط حساس جنگی، امنیت غذایی در چارچوب سیاست‌های اقتصاد مقاومتی قابلیت تحقق پذیری بیشتری دارد. مورد سوم وحدت ملی با حضور و مشارکت همه جانبه مردم در عرصه‌های مختلف کشور، از جمله حضور مسئولان و کارشناسان، محققان و مروجان در کنار کشاورزان و بهره برداران جامعه کشاورزی است.

بعضی‌ها تصور می‌کنند اقتصاد مقاومتی، اقتصاد بسته است. این نوع نگاه به اقتصاد مقاومتی نادرست است. منظور از اقتصاد مقاومتی، تکیه بر ظرفیت‌های داخلی در توسعه اقتصادی

کشور و استفاده بهینه از فرصت‌هایی که برای توسعه اقتصادی کشور بوجود می‌آید، بدون آنکه وابستگی ایجاد کند.

در بخش کشاورزی، موضوع امنیت غذایی می‌تواند با رویکرد و نگاه اقتصاد مقاومتی مورد توجه قرار گیرد و نیاز جامعه به مواد غذایی را در جهت حرکت به سمت خودکفایی تامین نماید. اساس اقتصاد مقاومتی، علمی و دانش بنیان بودن آن است. شناخت ظرفیت‌های داخلی، محیطی، تولیدی، تکنولوژی، تخصص نیروی انسانی و... در تولید محصولات کشاورزی در جهت تحقق امنیت غذایی کشور، یک اقدام دانشی و علمی است.

اینکه ظرفیت‌ها را بشناسیم، اقتضاعات را در نظر بگیریم و همه این عوامل و مولفه‌ها را در کنار هم قرار دهیم، تا به یک برنامه عملیاتی و اجرایی جامع برسیم، یک اقدام علمی و دانش بنیانی در قالب برنامه عملیاتی و اجرایی خواهد بود. از جمله مولفه‌های اقتصاد مقاومتی، می‌توان به افزایش بهره‌وری در تولید، پایداری در تولید، پایداری در منابع تولید، استفاده بهینه از منابع (استفاده به موقع و به اندازه از نهاده‌ها)، افزایش مهارت شغلی نیروی انسانی بخش، مدیریت منابع تولید، کاهش هزینه‌های تولید، استفاده از تکنولوژی و فناوری، کاهش ضریب وابستگی بخش کشاورزی به ارز خارجی و در نهایت افزایش تولید اشاره نمود.

آن بر تولید، موضوع مهم و با اهمیتی است که در راستای شعار سال و برون رفت از بحران‌های احتمالی در شرایط جنگ، باید در دستور کار قرار گیرد. موارد قابل توصیه، برای بهبود فرایندها در مراحل و حلقه های مختلف زنجیره تولید، عبارتند از: بررسی تامین و تولید نهاده‌ها، از جمله نهاده‌های مهم کود شیمیایی، انرژی و فناوری تولید- بررسی آسیب‌های ناشی از سوء استفاده در تامین و توزیع نهاده‌ها و راهکارهای جلوگیری آن - استفاده از شبکه خدمات کشاورزی و ترویجی در توزیع و بکارگیری نهاده‌ها - ایجاد سیستم نظارتی مناسب و جامع بازدارنده - بهبود فرایند مدیریت تولید، در اقدام به موقع اعمال سیاست‌ها، تامین نهاده، توزیع نهاده، تامین سرمایه در گردش از محل منابع ارز ترجیحی، عمل‌آوری محصولات کشاورزی، برداشت محصولات، بسته بندی و حمل و انبار محصولات- پیش بینی و پیش گیری خطرات حوادث غیر مترقبه احتمالی در شرایط جنگ.

وظیفه سازمان تات در اجرای این امر مهم بسیار با اهمیت و اساسی است. اینکه تمام منابع و تحلیل‌های علمی مورد نیاز را در بخش‌های مختلف کشاورزی، از جمیع جوانب فنی، اقتصادی، اجتماعی، مدیریتی و اجرایی، آماده کند تا بکار گرفته شود. برای اجرای آن هم نیاز به عزم و اراده ملی و بسیج همگانی در راستای وحدت ملی است و لازم است تمام ارکان سازمان، تحقیقاتی، آموزشی و ترویجی و اجرایی وزارت بکار گرفته شود.

از جمله مهمترین و موثرترین تبعات جنگ تحمیلی سوم امریکایی- صهیونی به ایران اسلامی، برای منطقه و حتی در سطح جهانی، آثار آن بر بخش کشاورزی است، که می‌تواند هم کمبود و هم افزایش محصولات کشاورزی را به همراه داشته باشد. سه نهاده مهم، کود شیمیایی، انرژی و فناوری، در شرایط جنگی، بر تولید محصولات کشاورزی تاثیر بیشتری می‌تواند داشته باشد.

تامین و توزیع این سه نهاده و بررسی راهکارهای آسیب پذیری فرایند آن در شرایط جنگی، ارایه راهکارهای کاهش آسیب

گذر تداخلات زمانی - مکانی تولید تا مصرف (سفره)

با تکیه بر برنامه تولید بهینه

علیرضا توکلی

(پژوهشگر مروج ارشد و عضو هیات علمی موسسه تحقیقات فنی

و مهندسی کشاورزی)

انسان مانند هر جاندار دیگری نیاز مبرم و دائمی برای دسترسی به غذا، آب و سایر نیازمندی‌های حیات دارد و فرآیند تغییر و تکامل سبب شده که در شکل، کیفیت، میزان، سلامت و کفایت غذا، تغییراتی رخ دهد که نمی‌توان الزاما آن را در راستای بهبود، تقسیم‌بندی کرد. در نیم قرن گذشته، پایه و اساس زندگی مبتنی بر روستا، محله و خویشاوندی بوده و بخش مهمی از نیاز غذایی، خویش‌پایه و خودتامینی بوده و خانواده‌های روستایی درصد بالایی از غذا را راسا و یا به صورت مبادلات پایاپای محلی تامین می‌کردند و وابستگی به دسترسی به غذا، بسیار محدود بوده است. عوامل زیادی در بروز و حفظ آن شرایط، دخیل بوده که می‌توان به ساختار دسترسی راه و وسایط نقلیه، قناعت عمومی، تکیه بر فرهنگ عمومی، فقدان وسایل ارتباط جمعی، فقدان فاصله طبقاتی بسیار مشهود، فقدان منابع مالی گسترده و .... اشاره کرد و بدلیل نیاز به نیروی کار مطمئن، فرزندآوری نیز وجاهت داشت. علاوه بر تکیه بر زیست‌بوم طبیعت، نشاط اجتماعی و رضایت نسبی نیز رونق داشت. البته در همان جامعه به ظاهر آرام و دارای حرکت بطئی، چالش‌های خزنده و آشکار و نهانی چون فقدان دسترسی به آب سالم و بهداشتی، عدم توانایی برای درمان بیماری‌ها، بروز برخی بیماری‌های ناشی از زیست اشتراکی (مانند بیماری‌های منتشره از طریق خزینه حمام عمومی، بیماری‌های پوستی، پوسیدگی دندان و ...)، فقدان دسترسی به پزشک و ماما و در نتیجه تلف شدن بچه‌ها به ویژه در زمان بارداری یا طفولیت، بیماری‌های ناشی از تداخل غذایی و عدم کفایت نیازهای اساسی و ... وجود داشت که سبب می‌گردید که میانگین سنی جوامع محلی، اندک و آستانه مرگ و میر پائین باشد.

با توسعه‌ی صورت گرفته در ابعاد مختلف، توسعه آگاهی اجتماعی، افزایش سطح انتظارات و دسترسی آسان به سایر مکان‌ها (حتی خارج از کشور) و فراگیری صدا و تصویر، شاهد رخدادهایی هستیم که تحلیل آن می‌تواند نه برای حذف یا تغییر سبب غذایی نوین

جامعه، بلکه در راستای اصلاح و بومی‌نگری تامین غذا مبتنی بر ظرفیت‌های زیست‌بوم تعریف گردد.

(۱) فرهنگ تولید

فرآیند تولید و اینکه اولویت‌ها کدامند؟ و بر اساس تجارب دهکده جهانی، چه فرصت‌هایی را می‌توان به صورت محلی خلق کرد؟ گزاره‌های جایگزین و سازگار با منابع پایه (آب، خاک و هوا) برای هر مکان ضمن توجه به پیوند جامع حوضه‌ای، کدامند؟ آیا استمرار وضع موجود به صلاح است یا نیازمند تغییرات در ذات، ماهیت و اقدام می‌باشند؟ سؤالاتی است که در تحلیل گذر زمانی - مکانی سفره، تغذیه و ذائقه مردم بسیار مفید هستند.

امروزه بخاطر گستردگی و تنوع دسترسی و از آنجایی که برخی بدنبال کسب منفعت هستند، با چالش‌های فراوانی در تولید مواجه هستیم، مصرف کود فراوان برای تولید بیشتر، استفاده از آب یا خاک آلوده به عنوان بستر تولید، استفاده از آفت‌کش‌های متنوع و فاقد استاندارد، ناهنجاری‌های ناشی از محصولات تراریخته و .... سبب شده که آسیب‌های جدی به کیفیت محصول و زیست‌بوم وارد شده و ظاهر شیک و فریبنده محصولات غذایی، همراه با ظهور و بروز تلخی‌های خزننده و پنهان است. میوه‌ها، دانه‌ها، غده‌ها، غذاها و فرآورده‌های متنوع با چشم‌انداز مشتری‌پسند، تغییر ذائقه و مصرف را بدنبال داشته است که نهایتا منجر به فشار افزون‌تر بر منابع پایه (آب، خاک، هوا) می‌شود. فقط منفعت‌طلبی و سوءمدیریت سبب برخی رخداد‌های تلخ فرآیند تولید نبوده و حتی در سایه تولید مبتنی بر رعایت اصول و قواعد متوازن (فراتر از تراز آبی) نیز، تنوع‌بخشی تولید سبب افزایش تنوع‌خواهی جامعه هدف مصرفی شده است که از نتایج آن، پسماند غذایی و نقصان امنیت آبی است. اساسا الگوی کشت برای حذف محصولات پرآب‌بر تعریف نشده و الزاما رابطه‌ای بین ذائقه مردم با پرآب‌بر بودن محصول وجود ندارد و ضمن اینکه مفهوم پرآب‌بر بودن، یک واژه نسبی است و ممکن است محصولی در یک استان کم‌آب‌بر و در استانی دیگر، پرآب‌بر تلقی شود. الگوی کشت برای تراز تولید (غذا) با آب مفهوم پیدا می‌کند و بر اساس توان سرزمینی، تامین نیاز غذایی داخل، مهارت و فناوری و شبکه فراوری و بازار عملیاتی می‌شود. اگرچه الگوی کشت با هدف امنیت غذایی تعریف می‌شود، ولی آنچه که اولی بوده

و از اهمیت بالاتری برخوردار است، این است که تا زمانی که امنیت آبی پایدار، حاصل نشود، هرگونه هدف‌گذاری برای امنیت غذایی، دچار خدشه و ناپایداری خواهد بود.

در خصوص جهت‌گیری و رویکردهای برنامه امنیت غذایی بر تولید محصولات استراتژیک (مانند گندم)، اگر «با قیودات پیش‌گفته (به ویژه آب و توان سرزمینی) در تعارض نبوده، خلاء عملکرد مشهود و قابل‌توجهی نداشته باشد و با تراز تولید سایر محصولات و نیز با اصول کشاورزی پایدار (تناوب زراعی) تعارض نداشته باشد»، بلا مانع است. اما در واقعیت باید گفت که رغبت و تمایل به کشت برخی محصولات مانند گندم به وجود برخی مشوق‌ها و سیاست‌ها مانند قیمت و خرید تضمینی، دسترسی به کود، دسترسی به ماشین‌ها و مهارت نسبی و ... ارتباط داشته و احتمال انحراف دور از ذهن نیست.

۲) فرهنگ مصرف و مدیریت پسماند

وقتی تمامی رده‌های اجتماعی در سطوح فکری زندگی بشر، دچار تحول و تغییر شده است، زندگی نیز از حالت اشتراکی به افتراقی تبدیل گردید و هر یک بدنال توسعه و تنوع سفره خویش است که نتیجه آن، پسماند و ضایعات فراوان است که در برخی منابع، ضایعات برخی محصولات کشاورزی تا ۳۰ درصد نیز ذکر شده است که یقیناً برای آن مقادیر زیادی آب، نهاده‌ها، انرژی و فرصت زمانی بکار رفته است. ضمن اینکه بخشی از ضایعات و پسماندها، ناشی از دستکاری در فرآیند تولید و نقصان کیفیت و لذت مصرف است.

۳) تلفیق غذاهای مبتنی بر ظرفیت‌های زیست‌بوم با غذاهای کلاسیک

اگرچه ذاتاً بشر به داشته‌های سنتی و ظرفیت‌های محلی به دیده احترام می‌نگرد و حتی برای پاس‌داشت آن، جشنواره و یادواره و رویداد محلی برگزار می‌کند، اما واقعیت آن است که فشارهای چندسویه به زیست‌بوم محلی و نیز زیاده‌خواهی‌ها و محدودیت‌های حادث شده، این بستر و فرصت را تحت فشار گذاشته و دچار فاصله‌گیری از بستر بومی شده است. اگرچه در صورت تلفیق دوگانه

سنت و مدرنیته، می‌توان آرامش نسبی به جامعه تزریق و امیدوار بود به اینکه کلیت زیست‌بوم محلی و بومی، حفظ گردد.

۴) تنوع‌آفرینی در غذاهای ترکیبی

یکی از هنرهای بشر، ایجاد خلاقیت در غذا و منابع غذایی است. موضوعی که کمتر بدان پرداخته شده و نیازمند تلاش و بسترسازی است. در جوامع محلی، غذاهایی را می‌توان یافت که بسیار ساده و در عین حال، مقوی، نشاط‌آور و ماندگار در خاطره هستند. جستجو و شناسایی و البته تلفیق با هنرهای نوین غذایی، می‌تواند برای تامین غذا، مفید باشد. این تدبیر ضمن کاهش دورریز، تناسبی بین برخورداری از طبیعت و مدرنیته برقرار کرده و فشار بر منابع پایه را کاهش خواهد داد.

هرگونه اصلاح جیره و سید غذایی در نهایت منجر به ارتقای بهره‌وری آب و تولید خواهد شد، اما اینکه بازگشت به الگوهای غذایی تاریخی و محلی، تا چه حد می‌تواند فشار را از روی منابع آبی بردارد، بستگی به حکمرانی آب دارد که آیا آب صرفه‌جویی شده (ناشی از بکارگیری فناوری و مدیریت تولید و نیز معادل آب ناشی از پسماند و ضایعات غذایی) می‌تواند به نفع منابع آب کشور، ذخیره شود یا باز هم منفعت‌طلبی، ما را به سمت توسعه سطح و تولید بیشتر (با هدف صادرات) سوق خواهد داد؟

جمع‌بندی

- ❖ اصلاح و بومی‌نگری تامین غذا مبتنی بر ظرفیت‌های زیست‌بوم، یک بستر مطمئن و پایدار محسوب می‌شود.
- ❖ رویکرد جامع و درهم تنیده تولید، تامین، مصرف و پسمصرف غذا و بهره‌گیری از ظرفیت‌های اجتماعی، نمایه‌های اخلاقی، فرهنگ بومی و سنن محلی می‌تواند در ایجاد ساختار پایداری، موثر باشد.
- ❖ تجدیدنظر در حکمرانی مقتدرانه آب و جلوگیری از بی‌سروسامانی در آب کشاورزی، یک ضرورت بنیادین و غیرقابل انکار برای تراز امنیت آبی و امنیت غذایی محسوب می‌شود.

مفهوم توسعه پایدار بر مبنای فناوری و جهش تولید

در بخش کشاورزی ایران

داریوش رحمتی

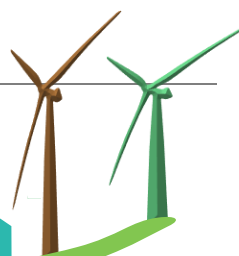
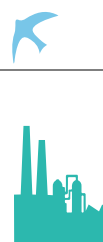
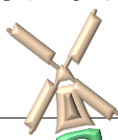
(عضو هیئت علمی پژوهشگاه بیوتکنولوژی کشاورزی)

توسعه اقتصادی در دنیای امروز دیگر تنها به انباشت سرمایه و نیروی کار وابسته نیست، بلکه نتیجه تعامل‌های پیچیده‌ای است که میان نهادهای اقتصادی و سیاسی، سازوکارهای انگیزشی و قابلیت‌های جامعه برای جذب، انطباق و به کارگیری فناوری شکل می‌گیرد. در این زمینه، فناوری تنها به عنوان یک کالا که می‌توان آن را وارد کرد، در نظر گرفته نمی‌شود، بلکه به عنوان یک فرآیند **نهادی و یادگیرنده** محسوب می‌گردد. موفقیت این فرآیند به کیفیت نهادها، سرمایه انسانی، ثبات سیاستها و رابطه بین دولت و

تطبیق چرخ‌دنده‌های کشاورزی مدرن با شرایط ایران

برای کارکرد مؤثر این چرخ‌دنده‌ها، راهبردها باید با دقت شرایط ایران را در نظر بگیرند. جدول زیر تطبیق این راهبردها با چالش‌ها و روش‌های عملیاتی را نشان می‌دهد:

راهبرد کلان کشاورزی مدرن	شرایط و چالش‌های کشاورزی ایران	روش‌های عملیاتی متناسب (چرخ‌دنده‌ها)
افزایش بهره‌وری در واحد سطح	اکثر اراضی ایران کوچک و خرد هستند (بیش از ۸۰ درصد کمتر از ۵ هکتار)، استفاده از ماشین‌آلات بزرگ مقیاس را دشوار می‌کند.	مکانیزاسیون مقیاس پذیر: توسعه و ترویج ماشین‌آلات و ابزارهای سبک، مقرون به‌صرفه و مناسب برای مزارع کوچک
مدیریت بهینه منابع آب	ایران سرزمینی کم‌آب است و ۸۵ درصد منابع آب در بخش کشاورزی مصرف می‌شود.	آبیاری هوشمند: گسترش فناوری‌هایی مثل IoT برای آبیاری مبتنی بر نیاز واقعی گیاه که می‌تواند تا ۵۰ درصد مصرف آب را کاهش دهد. اصلاح الگوی کشت ملی بر اساس کم‌آبیاری
کاهش ضایعات و هزینه تولید	ضایعات محصولات کشاورزی در برخی موارد تا ۳۰ درصد می‌رسد که ناشی از مشکلات در کاشت، داشت، برداشت، نگهداری و فرآوری است.	کشاورزی دقیق: استفاده از پهپاد، سنسور و دور و GPS برای مدیریت هدفمند نهاده‌ها، سموم و تشخیص زودهنگام آفات که ضایعات را کاهش می‌دهد. توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی در نزدیکی مراکز تولید
ارتقای کیفیت و بازار	وابستگی زیاد به نهاده‌های خارجی و در برخی موارد، افت کیفیت محصولات صادراتی و از دست دادن بازارهای جهانی.	استفاده از بذور هیبریدی و اصلاح‌شده داخلی؛ جایگزینی بذورهای سنتی با نمونه‌های پرمحصول و مقاوم (مثل آنچه در استان قزوین انجام شده). پلتفرم‌های هوشمند بازار؛ اتصال مستقیم کشاورز به خریدار و ارائه مشاوره تخصصی آنلاین (مانند اپلیکیشن‌های متنوع)
توانمندسازی نیروی انسانی	بالا بودن میانگین سنی کشاورزان و چالش دسترسی به دانش روز در مناطق روستایی	آموزش و ترویج دیجیتال؛ استفاده از اپلیکیشن‌های تلفن همراه و دوره‌های آنلاین برای آموزش روش‌های نوین، تشخیص آفات و مدیریت مزرعه برای کشاورزان در هر نقطه

آینده و ملاحظات کلیدی

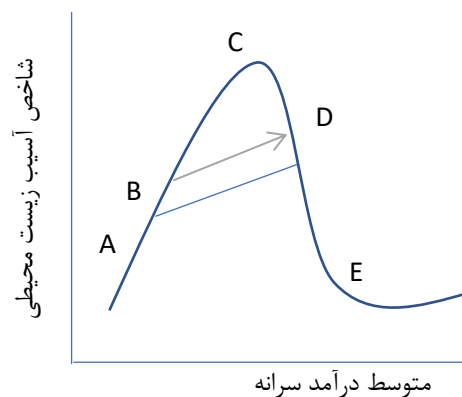
متخصصان سه سناریوی اصلی برای آینده کشاورزی ایران ترسیم کرده‌اند:

۱. ادامه روند فعلی: تشدید مشکلات و تخریب محیط‌زیست.

۲. اصلاحات جزئی: بهبود نسبی اما ناپایدار.

۳. تغییر بنیادین: حرکت به سمت کشاورزی دانش‌بنیان، هوشمند و پایدار که تنها راه تضمین امنیت غذایی است.

به نظر نگارنده جهش در بستر کشاورزی ایران در واقع به پرکردن شکاف بین قابلیت سازی فناوری در نهاده‌ها و همچنین استفاده از آن‌ها در این بخش جهت افزایش بهره‌وری عوامل تولید در مواجهه با شرایط اقلیمی و تغییرات اقلیمی مطرح می‌باشد. در این راستا می‌توان با الگو برداری از منحنی زیست محیطی کوزنتس الگوی زیر را ترسیم کرد:

۱. **هدفمندی سیاستگذاری دولت:** ارائه تسهیلات کم‌بهره برای خرید فناوری، توسعه پوشش اینترنت پرسرعت روستایی (که اکنون تنها ۵۵ درصد است) و بازنگری سیاست‌های حمایتی برای تشویق تولید بهینه می‌باشد. مهم‌تر از این موارد نقش بخش عمومی در پرش اقتصادی بویژه در کشورهایی که به دلیل ضعف توانایی‌های بخش خصوصی، معمولاً به کمک موسسات پژوهشی دولتی (GRI) یا سازمان‌های تحقیقاتی دولتی (PRO) نیاز دارد. بنابراین می‌توان مدل توسعه تولید، فناوری و پرش تولید با تمرکز بر همکاری سه جانبه موسسات پژوهشی دولتی (G)، شرکت‌های خصوصی (P) و وزارتخانه‌های دولتی (G) یعنی **G-P-G** ترسیم نمود. بر این اساس بازیگران بر اساس مرحله رشد خود، نقش‌های مختلفی دارند. مثلاً در یک نمونه می‌توان گفت موسسات پژوهشی دولتی مسئول تحقیق و توسعه، شرکت‌های خصوصی مسئول تولید و وزارتخانه‌های دولتی مسئول بازاریابی به صورت خرید مستقیم یا محافظت از راه اعمال تعرفه و استانداردهای انحصاری باشند

بر اساس این منحنی که در آن میزان آسیب محیط زیستی در امتداد محور عمودی و درآمد سرانه در محور افقی اندازه‌گیری می‌شود. با توجه به این منحنی انتظار می‌رود با افزایش درآمد سرانه، آسیب به محیط زیست نیز افزایش یابد. با توجه به این که مسیر مذکور مسیر اقتصادهای پیشرو بوده، اگر اقتصادهای عقب‌تر همچنان همین الگوی رشد را دنبال کنند، آسیب بیشتری به محیط زیست وارد خواهد شد. در این راستا با استفاده از فناوری‌های نوین و قابلیت سازی در تولید دستاوردهای دانش بنیان در بخش کشاورزی، انتخاب بهتر این است که با پرش یا جهش به نقطه D از نقطه B، از نقطه میانی مثل نقطه C عبور کرد. با ترکیب مناسب فعالیت‌های اقتصادی و استفاده از فناوری‌های نوین متناسب با بخش کشاورزی ایران چنین پرشی امکان پذیر است. جهش اقتصادی یا تولید از آن جهت مهم است که می‌تواند کشورهای در حال توسعه را به سطح کشورهای پیشرفته برساند و آنها را به سمت برتری در بخش‌های معینی مثل فناوری‌های سبز سوق دهد. برای تحقق سناریوی مطلوب، اقدامات زیر ضروری است :

۲. **تغییر نگاه به کشاورزی:** کشاورزی باید از یک فعالیت معیشتی به یک صنعت سودآور و دانش محور ارتقا یابد که نیازمند جذب سرمایه گذاری خصوصی و حمایت از استارت آپ های کشاورزی (AgriTech) است.

۳. **تمرکز بر یکپارچه سازی و همکاری:** تشکیل تعاونی های تولید فناوری محور برای غلبه بر مشکل خرد بودن اراضی و کاهش هزینه های هوشمندسازی برای تک تک کشاورزان.

نتیجه گیری

کشاورزی مدرن برای تبدیل شدن به چرخ دنده واقعی جهش تولید در ایران، نباید تقلیدی صرف از الگوهای خارجی باشد. این تحول

منابع:

۱. کنون لی، ترجمه کهن هوش نژاد، روح اله. خیزش فناوریانه و جهش اقتصادی چین (۱۴۰۱)، انتشارات مرکز پژوهش های توسعه و آینده نگری.
۲. کنون لی، ترجمه پاداش، حمید و کهن هوش نژاد، روح اله. هنر جهش اقتصادی (موانع، میان برها و پرس در سیستم های نوآوری) ۱۳۹۹، نشر نهادگر (وابسته به موسسه مطالعات دین و اقتصاد).

۳. Acemoglu, D., Akcigit, U., Johnson., S. ۲۰۲۱. Free download: <https://st.akrua.ltd/uuy۶fa>.

Lipstick Effect

اثر رژلب Lipstick effect

(اقتصاد امید در روزهای سخت: «اثر رژلب» از

خیابان‌های نیویورک تا مزارع و سفره‌های ایرانی)

فاطمه پاسبان (عضو هیئت علمی مرکز تحقیقات خراسان رضوی)،

ناصر آسیابانی (محقق دفتر امور اقتصادی)

تصور کنید در بحبوحه یک رکود اقتصادی هستید؛ کارخانه‌ها تعدیل نیرو می‌کنند، بازار خودرو در رکود و آمار سفره‌های خارجی سقوط کرده است. منطق حکم می‌کند مردم فقط نیازهای اساسی بخرند. اما آمارها یک چیز دیگر می‌گوید: فروش رژلب، شکلات‌های لوکس و حتی میوه‌های نوبرانه در حال جهش است! این پارادوکس شیرین، قلب یکی از هوشمندانه‌ترین نظریه‌های اقتصاد رفتاری به نام «اثر رژلب» (Lipstick Effect) است. این نظریه نشان می‌دهد که ما حتی در سخت‌ترین روزهای اقتصادی برای حفظ روحیه و هویت خود، دست به خریدهای کوچک اما دل‌چسب می‌زنیم. در این نوشتار، ردپای این اثر از تاریخچه آن در رکود بزرگ آمریکا تا کافه‌های شلوغ تهران و مزارع توت‌فرنگی بررسی می‌شود.

رژلب زیر ذره‌بین: تعریف و تاریخچه

اثر رژلب یک نظریه اقتصادی است. این نظریه بیان می‌کند که در زمان رکود یا کاهش قدرت خرید، رفتار مصرف‌کنندگان به شکلی غافلگیرکننده تغییر می‌کند. آن‌ها خرید کالاهای لوکس بزرگ و سرمایه‌ای مانند خودرو، لوازم خانگی بزرگ و سفره‌های خارجی را کنار می‌گذارند. ولی در مقابل، تمایلشان به خرید کالاهای لوکس کوچک و مقرون‌به‌صرفه برای حفظ روحیه به‌شدت افزایش پیدا می‌کند.

اما چرا نام این پدیده «رژلب» انتخاب شده است؟

چون رژلب نماد کامل کالایی است که سه ویژگی جادویی دارد. نخست آن که در مقایسه با کالاهای سرمایه‌ای کاملاً ارزان و در دسترس قرار می‌گیرد. دوم آن که حس لوکس بودن و زیبایی را به مصرف‌کننده هدیه می‌دهد و سوم آن که تأثیر روانی فوری و قدرتمندی بر کاهش استرس و افزایش اعتمادبه‌نفس به‌جا می‌گذارد.

دوم: حفظ هویت و منزلت اجتماعی

جرقه اولیه این کشف جذاب به سال‌های رکود بزرگ دهه ۱۹۳۰ در آمریکا برمی‌گردد. در آن دوران سیاه، تولیدات صنعتی و فروش اکثر کالاها سقوط کرده بود. اما فروش لوازم آرایشی، برخلاف تمام پیش‌بینی‌ها، افزایشی عجیب و غیرمنتظره را تجربه می‌کرد. این مشاهدات شگفت‌انگیز، نخستین بارقه‌های شکل‌گیری نظریه اثر رژلب را روشن ساخت. اما شهرت جهانی این اصطلاح مدیون یک مدیر باهوش است. «لئونارد لادر»، رئیس وقت کمپانی بزرگ «استی لادر»، در جریان رکود اقتصادی سال ۲۰۰۱ یک کشف مهم را با دنیا به اشتراک گذاشت. او رسماً اعلام کرد که فروش رژلب در شرکتش ۱۱ درصد جهش داشته است. تحلیل درخشان او این بود: «وقتی مردم نمی‌توانند یک کیف یا لباس گران بخرند، با یک رژلب به خودشان پاداش می‌دهند.» این جمله ساده، قلب مفهوم اثر رژلب را برای همیشه در ادبیات اقتصاد رفتاری تثبیت کرد.

ریشه‌های روان‌شناختی و اجتماعی

از منظر اقتصاد رفتاری و روانشناسی تکاملی، دو موتور محرک اصلی برای این رفتار شناسایی شده است. نخست، تسکین روانی و مصرف جبرانی.

خرید یک کالای کوچک و باکیفیت، حس «کنترل بر زندگی» و «برخورداری» را در مغز فعال می‌کند. این خرید در حکم پاداشی فوری عمل می‌کند و زخم ناشی از ناتوانی در خریدهای بزرگ را التیام می‌بخشد. پژوهشگران این سازوکار را نوعی خوددرمانی روانی در برابر فشارهای اقتصادی می‌دانند.

در دوره‌های ناامنی اقتصادی، افراد با تهدید از دست دادن جایگاه طبقاتی خود روبه‌رو می‌شوند. این تهدید، آن‌ها را به انجام رفتارهایی سوق می‌دهد که هویت اجتماعی‌شان را تأیید کند. خرید کالاهای لوکس کوچک، سیگنالی قابل مشاهده به خود و دیگران است که می‌گوید: «من هنوز بخشی از طبقه متوسط هستم و از پا نیفتاده‌ام». رژلب، یک شال جدید یا یک فنجان قهوه در کافه، همگی نشانه‌هایی کوچک اما قدرتمند برای حفظ این پیوند نمادین با دنیای رفاه و کرامت اجتماعی محسوب می‌شوند.

کارکرد اجتماعی در ایران: حفظ پرچم طبقه متوسط

در ایران، اثر رژلب یک کارکرد اضافه و بسیار قدرتمند به خود می‌گیرد. این کارکرد را می‌توان در یک عبارت خلاصه کرد: «حفظ ظاهر طبقاتی». مصرف‌کننده ایرانی در مواجهه با تورم مزمن و کاهش مداوم قدرت خرید، با چالشی فراتر از تأمین نیازهای اساسی روبه‌رو می‌شود. او با تمام توان تلاش می‌کند به خود و اطرافیانش نشان دهد که هنوز از طبقه متوسط جدا نشده است و جایگاه اجتماعی‌اش را از دست نداده است. به همین دلیل، حتی در اوج فشار اقتصادی، پیوند نمادین خود با دنیای «رفاه» را از طریق خریدهای کوچک اما معنادار حفظ می‌کند. این خریده‌ها پیامی روشن به همراه دارند: «من هنوز ایستاده‌ام». در چنین بستری، رژلب دیگر فقط یک کالای آرایشی نیست. رژلب به یک «بیانیه اجتماعی» تبدیل می‌شود. بیانیه‌ای که مقاومت در برابر سقوط طبقاتی را روایت می‌کند و کرامت در معرض تهدید را به شکلی نمادین بازمی‌گرداند.

اثر رژلب در ویتترین بازار ایران: از کافه تا کاور موبایل

در ادامه، مصداق‌های عینی این پدیده در بازار ایران مرور می‌شود. این نمونه‌ها نشان می‌دهند که چگونه مصرف‌کننده ایرانی، بودجه محدود خود را به‌سوی لذت‌های کوچک اما معنادار هدایت می‌کند.

اکوسیستم لذت‌های کوچک شهری:

کافه گردی: زمانی که بودجه سفرهای تفریحی یا خرید خودرو از دسترس خارج می‌شود، نیاز به هیجان و تنوع از مسیرهای دیگری برطرف خواهد شد. صرف یک فنجان قهوه دمی در کافه‌ای دنج یا خوردن یک پیتزای باکیفیت، همان حس نو سازی روحیه را با

هزینه‌ای بسیار کمتر فراهم می‌آورد. جمله رایج «حداقل بگذار یک دل سیر غذا بخوریم» ترجمان دقیق همین سازوکار ذهنی است. اکسسوری به‌جای لباس برند: خرید یک پالتوی چندمیلیونی از برندهای مطرح، جای خود را به خرید شال و روسری‌های متنوع، قاب گوشی‌های طرح‌دار و بدلیجات باکیفیت می‌دهد. این «لوکس‌های کوچک» با کمترین هزینه، بیشترین حس نو شدن و به‌روز بودن را به مصرف‌کننده منتقل می‌کنند.

رنسانس زیبایی: سالن‌های کاشت ناخن، مژه و خدمات فیشیال پوست، حتی در اوج فشار اقتصادی، نه تنها خلوت نشده‌اند که رونق بیشتری نیز یافته‌اند. این خدمات، رضایت روانی فوری و قابل لمس می‌کنند و هزینه تمام‌شده آن‌ها در مقایسه با خرید طلا یا لباس رسمی، بسیار به‌صرفه‌تر ارزیابی می‌شود.

پناهگاه دیجیتالی: خرید اشتراک پلتفرم‌هایی مانند فیلمو و نماوا یا سرگرم شدن با بازی‌های موبایلی، جایگزینی مقرون‌به‌صرفه برای رفتن به سینما و شرکت در کنسرت محسوب می‌شود. این انتخاب، ساعت‌ها سرگرمی را بدون هزینه‌های جانبی رفت‌وآمد و پذیرایی در اختیار می‌گذارد.

هدیه‌های مینیاتوری: در مناسبت‌ها و مهمانی‌ها، گرایش از کادوهای گران‌قیمت به‌سوی پک‌های هدیه کوچک تغییر مسیر داده است. یک شمع عطری خوش‌بو، یک ماگ فانتری با طراحی خاص یا یک شاخه گل تزئینی، جای هدایای سنگین گذشته را پر می‌کند و همان پیام محبت و توجه را با ظرافت بیشتری انتقال می‌دهد.

از مزرعه تا سفره: اثر رژلب در کشاورزی ایران

این پدیده تنها به کافه‌ها و فروشگاه‌های لوازم آرایشی محدود نمانده است. ردپای اثر رژلب را می‌توان به‌وضوح در سبد غذایی و بازار محصولات کشاورزی ایران نیز مشاهده کرد. مصرف‌کننده ایرانی، بودجه خرد اما ارزشمند خود را به سمت محصولات هدایت می‌کند که هم لذت آنی بیافرینند و هم اعتمادبه‌نفس طبقاتی او را ترمیم کنند. در ادامه، مهم‌ترین نمودهای این رفتار در حوزه کشاورزی و صنایع غذایی مرور می‌شود.

قارچ: پروتئین کلاس بالا

با افزایش قیمت گوشت قرمز، قارچ به عنوان یک محصول «مدرن و نیمه لوکس» در آشپزی ایرانی جایگاهی ویژه پیدا کرده است. خانواده‌ها آگاهانه تلاش می‌کنند با افزودن قارچ به وعده‌های غذایی، کیفیت ظاهری و طعم سفره را حفظ کنند. این انتخاب هوشمندانه، حس فقر غذایی را کاهش می‌دهد و کلاس سفره را در سطح مطلوبی نگه می‌دارد.

میوه‌های نوبرانه: رژلب‌های خوراکی

خرید نیم کیلو چغاله بادام یا گوجه‌سبز نوبرانه در ابتدای فصل، با قیمت‌هایی که گاه از تصور عموم فراتر می‌رود، مصداق کامل یک خرید لوکس کوچک است. این میوه‌ها «ارزان‌تر از یک سفر» تمام می‌شوند اما «حس برخورداری و لذت فصل نو» را در بالاترین سطح ممکن به مصرف‌کننده منتقل می‌کنند.

میوه‌های استوایی: تجربه‌ای برای نمایش

آووکادو، بلوبری و دراگون فروت نمونه‌های شاخصی از این روند هستند. فروش این میوه‌های خاص در بازارهای شهری، حتی در دوره‌های رکود تورمی، کاهش محسوسی پیدا نمی‌کند. خرید یک عدد از این میوه‌ها، یک «تجربه مدرن و لوکس» خلق می‌کند که قابلیت به اشتراک‌گذاری در فضای مجازی را نیز دارد و به مصرف‌کننده حس هم‌راستایی با سبک زندگی جهانی هدیه می‌دهد.

بسته‌بندی و خدمات: رفاه از پیش آماده

سبزی‌های شسته، خرد و بسته‌بندی‌شده و سالادهای آماده مصرف، بازاری روبه‌رشد را شکل داده‌اند. مصرف‌کننده امروز با خرید این محصولات، تنها سبزی نمی‌خرد؛ او «وقت آزاد» و «حس رفاه» را خریداری می‌کند. این انتخاب، طعم زندگی مدرن را بدون نیاز به صرف هزینه‌های کلان برای لوازم آشپزخانه گران‌قیمت به ارمغان می‌آورد.

دمنوش‌های لوکس و غسل‌های خاص: سلامتی نمادین

یک بسته دم‌نوش بلوبری با بسته‌بندی شکیل یا یک شیشه غسل با برچسب «کوهی و ارگانیک»، کالاهایی نیستند که صرفاً برای رفع گرسنگی یا تشنگی خریداری شوند. این محصولات، حسی از توجه به سلامت، پیوند با طبیعت و تمایز طبقاتی را در یک خرید

کوچک و دل‌چسب بسته‌بندی می‌کنند و به مصرف‌کننده عرضه می‌دارند.

فراتر از یک نظریه: درس‌هایی برای سیاست‌گذار و تولیدکننده اثر رژلب یک پیام محوری برای تمام فعالان عرصه اقتصاد دارد. اقتصاد فقط زنجیره تأمین، نرخ تورم و قیمت تمام‌شده نیست. «روحیه جامعه» یک متغیر پنهان اما کاملاً واقعی است که جهت و شدت مصرف را تعیین می‌کند. این تحلیل، درس‌های کاربردی متعددی برای سیاست‌گذاران و تولیدکنندگان به همراه دارد.

نخستین و شاید مهم‌ترین درس، متوجه تحلیلگران و سیاست‌گذاران اقتصادی است. فروش کالاهای لوکس کوچک همچون رژلب، قهوه، دمنوش‌های خاص و میوه‌های نوبرانه، در حکم یک «دماستج روحیه مصرف‌کننده» عمل می‌کند. رونق این بازارها لزوماً به معنای رفاه عمومی نیست بلکه نشانه‌ای از تلاش مردم برای حفظ روحیه در دل فشار اقتصادی است. اگر روزی فروش حتی همین اقلام کوچک نیز سقوط کند، باید زنگ خطر افسردگی عمیق اقتصادی و فروپاشی روانی طبقه متوسط را به صدا درآورد. در همین زمینه، آگاهی از اثر رژلب می‌تواند سیاست‌گذار را از یک خطای تحلیلی رایج و پرهزینه دور نگه دارد. افزایش سفرهای نوروزی یا پخش بوی کباب در پارک‌های شهری، لزوماً نشانه بهبود معیشت مردم نیست. این رفتارها می‌توانند مصداق همان «پاداش‌های کوچک جبرانی» باشند که مردم برای تاب‌آوری در برابر فشارهای اقتصادی به خود هدیه می‌دهند. سیاست‌گذاری که این ظرافت را درک نکند، نبض واقعی جامعه را اشتباه خواهد خواند و چه‌بسا درحالی‌که فشار بر طبقه متوسط به نقطه هشدار رسیده، با استناد به همین نشانه‌های سطحی، وضعیت را عادی جلوه دهد.

این شناخت، تنها به کار تحلیل نمی‌آید؛ مسیر را برای کنش‌گران اقتصادی نیز روشن می‌کند. در بخش کشاورزی و صنایع غذایی، تمرکز بر «محصولات لوکس کوچک» و «خدمات بسته‌بندی و فرآوری»، یک استراتژی هوشمندانه و ضد رکود محسوب می‌شود. دلیل این امر روشن است. مصرف‌کننده در دوره‌های تورمی، صرفاً برای رفع گرسنگی هزینه نمی‌کند. او برای «دل‌خوشی» و «حفظ کرامت» نیز پول می‌دهد. تولیدکنندگانی که این نیاز روانی

را شناسایی کنند، می‌توانند محصولاتی با حاشیه سود مناسب و بازار پایدار خلق نمایند. به بیان دیگر، رمز موفقیت در دوران رکود، فروش «امید» در بسته‌بندی‌های کوچک است، نه صرفاً فروش کالا.

سخن پایانی: اقتصاد امید، نه سوگیری مصرف

انسان با نان تنها زنده نیست. اثر رژلب این حقیقت را یادآوری می‌کند که حتی در تاریک‌ترین تونل‌های اقتصاد، جرقه‌های کوچک امید و لذت خاموش نمی‌شوند. این جرقه‌ها تنها شکل خود را تغییر می‌دهند. این نظریه، روایت هوشمندانه مردم برای پاسداری از کرامت، روان و امیدشان است. روایتی که از یک رژلب ساده روی میز آرایش آغاز می‌شود، از کافه‌های شلوغ شهر عبور می‌کند و در نهایت به نیم‌کیلو چغاله بادام نوبرانه روی میز پذیرایی می‌رسد. اما در ادبیات اقتصاد رفتاری، همه پژوهشگران با این تحلیل همدل نیستند. برخی منتقدان، اثر رژلب را مصداق یک «سوگیری رفتاری» می‌دانند. از نگاه آن‌ها مصرف‌کننده در دام یک خطای شناختی گرفتار می‌شود و به جای تصمیم‌گیری بهینه، فریب لذت‌های زودگذر را می‌خورد. این نگاه، رفتار مردم را غیرعقلانی و هیجانی قلمداد می‌کند.

اما نگارندگان این نوشتار، تحلیلی متفاوت را برگزیده‌اند. اثر رژلب یک سوگیری یا خطای رفتاری نیست. این پدیده، پاسخی عمیقاً عقلانی و انسانی به شرایطی است که در آن، بازار، قدرت خرید کالاهای بزرگ را از مردم گرفته است.

منابع

وقتی امکان خریدهای کلان وجود ندارد، تخصیص بخشی کوچک از بودجه به کالاهایی که روان را سرپا نگه می‌دارند، نه نشانه بی‌خردی که نشانه تاب‌آوری و تدبیر است. مردم با این انتخاب آگاهانه، سرمایه روانی خود را برای ادامه مسیر حفظ می‌کنند. آن‌ها شکست کامل روحیه را نمی‌پذیرند و با ابزارهای در دسترس، پرچم زندگی را بالا نگه می‌دارند. این رفتار را باید «اقتصاد امید» **«Hope-Based Economics»** نامید، نه سوگیری مصرف. اقتصاد امید، آن بخش از رفتار اقتصادی است که هدفش حداکثر سازی سود مادی نیست بلکه حفاظت از مهم‌ترین دارایی انسان یعنی روحیه، کرامت و اراده برای ادامه دادن است. اثر رژلب، از این منظر، نه یک خطای شناختی که یک راهبرد بقا محسوب می‌شود.

راهبردی که قرن‌ها انسان را از دل بحران‌ها عبور داده است و شایسته است که سیاست‌گذار اقتصادی، این پدیده را نه به چشم یک ناهنجاری که به عنوان یک ظرفیت انسانی برای تاب‌آوری به رسمیت بشناسد.

۱- از تورم تا اثر رژلب. در ویرگول. https://virgool.io/@m_۵۷۹۰۶۰۴۹ -از- تورم- تا- اثر- رژلب- <https://doi.org/10.1016/j.jsocec.2020.101027>

۲- MacDonald, D. , & Dildar, Y. (۲۰۲۰). Social and psychological determinants of consumption: Evidence for the lipstick effect during the Great Recession. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 86, Article ۱۰۱۰۲۷. <https://doi.org/10.1016/j.jsocec.2020.101027>

۳- [Economic. bg](https://www.bgeconomic.com). (۲۰۲۴, October ۲۰). The lipstick effect: Or why a boom in cosmetics sales might signal trouble in the economy. Dalsiat. <https://dalsiat.com/dst۰۰۰۹/public/en/news/the-lipstick-effect>

آشنائی با روش تحقیق تحلیل مکالمات یا گفتمان (Discourse Analysis)

ندا علیزاده (عضو هیئت علمی دفتر امور اقتصادی)

مقدمه

انسان‌ها زبان را به منظوره‌های مختلفی چون انتقال و کسب اطلاعات، بیان احساسات و مواردی از این قبیل به کار می‌برند. از طرف دیگر انسان‌ها به کمک تجربه‌های شخصی خود از محیط بیرون و گفتار دیگران برداشت‌ها و تعبیری حاصل می‌کنند که گاه با واقعیت تطابق دارد و گاه فاصله‌ای در این بین موجود است و همین عدم تطابق برخی تعبیر با واقعیت‌ها باعث می‌شود که از گفت‌وگو بین دو یا چند نفر تعبیر دیگری استنباط شود. وقتی شخصی قطعه‌ای از زبان را می‌خواند یا می‌شنود، نه تنها تلاش می‌کند معنای واژه‌ها را بفهمد، بلکه درصدد است که مقاصد نویسنده یا سخنگو را نیز استنباط کند. پاره‌ای از جمله‌ها یا قطعه‌ای از گفتارها را از نظر معنا نمی‌توان فهمید مگر اینکه انسان بداند چه کسی صحبت می‌کند، درباره چه چیزی یا چه کسی حرف می‌زند، چه زمانی و در چه مکانی مطلب را بیان کرده است. تحلیل گفتمان، روشی نوین برای پژوهش در متن‌های ارتباطی است که برای شناخت پیام و معنی به کار رفته در پیام‌های ارتباطی کاربرد یافته است. این روش در آغاز تا حد زیادی وامدار زبان‌شناسی بوده است.

تحلیل گفتمان چیست؟

روش تحلیل گفتمان (Discourse Analysis) روشی است که در جریان مطالعات میان رشته‌ای در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ در رشته‌هایی مانند جامعه‌شناسی، روانشناسی اجتماعی، زبان‌شناسی، انسان‌شناسی، علوم سیاسی و سایر گرایش‌ها و رشته‌های علوم انسانی به عنوان روشی نوپا به کار گرفته شد. تحلیل گفتمان روشی است برای پژوهش در باب متون ارتباطی نظیر کتب، سخنرانی‌ها، نشریات، دست نوشته‌ها، خاطرات، مصاحبه‌های تشخیصی روانی، نامه‌های شخصی، مصاحبه‌های روانی، آزمون‌ها، مقالات، سخنرانی‌ها و نیز هر آنچه که در آن زبان کاربرد دارد.

در این روش پژوهشگر رفتاری به بازشناسی و واکاوی دستاوردهای اندیشه‌ای انسان‌ها که نوعاً از جنس اسناد و مدارک نوشتاری و شفاهی است، می‌پردازد. بدین ترتیب تحلیل گفتمان هم روشی است برای تحلیل کیفی داده‌ها هم روش مشاهده اسناد می‌باشد. اما به جای مشاهده مستقیم رفتار مردم یا پرسش در مورد آن، به ارتباطاتی که آنان به وجود آورده‌اند و پیام‌هایی که پدید آورده و مبادله می‌کنند، توجه کرده و آن را مورد تتبع و تحلیل قرار می‌دهند.

What is
**Discourse
Analysis?**

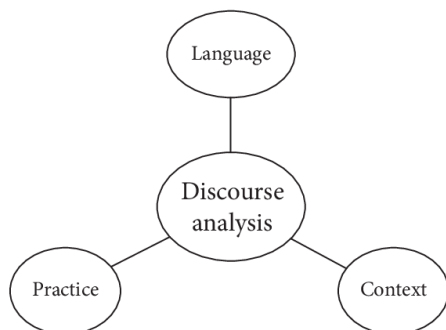
تحلیل گفتمان به عنوان روشی کیفی

تحلیل گفتمان از لحاظ روش در زمره تحلیل های کیفی قرار می-گیرد. ادعای تحلیل گفتمان آن است که تحلیل گر در بررسی یک متن از خود متن فراتر می رود و وارد بافت یا زمینه متن می شود. تحلیل گفتمان به عنوان یکی از روش های تحقیق از شیوه و روش مستقل و مورد اجماع و توافق میان صاحب نظران برخوردار نیست. از این رو محققان در بکارگیری از این روش تا حدودی مخیر می-باشند و در شیوه بکار گیری از این روش با دست باز تری عمل می کنند (ساعی، ۱۳۸۶).

از نظر روش شناختی، تحلیل گفتمان از فرایند مجهول سازی، گفتار مستقیم و غیر مستقیم، ساخت نقدی به عنوان مقوله ای معنایی نه نحوی، فرایند اسم سازی، گزینش های لغوی، انواع انسجام و ساخت وجهی استفاده می کند. به عبارت دیگر، این رویکرد از ابزارها و مفاهیم زبان شناسی برای تبیین ایدئولوژی های پنهان و منابع قدرت در پشت متون زبانی بهره می گیرد (آقا گل زاده، ۱۳۸۵).

کاربردهای تحلیل گفتمان

به عقیده ون دایک، گفتمان شکلی از کاربرد زبان، به زبان گفتاری یا شیوه سخن گفتن است. او یکی از انواع و اشکال کاربرد اصطلاح گفتمان را که می توان در رسانه ها یا برخی از علوم اجتماعی مشاهده نمود، مورد توجه قرار می دهد. از نظر ون دایک، گفتمان شکلی از کاربرد زبان است و مؤلفه های اساسی آن ناظر بر این پرسش ها است: چه کسی؟ چگونه؟ چرا؟ و چه وقت؟ از نظر ون دایک یکی از مؤلفه های گفتمان، پدیده ارتباط است (ون دایک، ۱۳۸۲).

به عنوان مثال در یک مصاحبه تشخیصی روانشناسی، مصاحبه شونده (مراجع) به سؤال های مصاحبه کننده واکنش نشان می دهد و مصاحبه گر نیز خواسته یا ناخواسته بر چگونگی پاسخ های مراجع تاثیر می گذارد و حتی در جهت گیری آن دخالت می کند. بنابر این مصاحبه روانی، روشی برای جمع آوری اطلاعات می باشد و بخشی از روش تحقیقی که هم واکنشی است و هم مداخله کننده؛ واکنشی است چرا که مصاحبه شونده به کنش مصاحبه کننده واکنش نشان می دهد و نیز مداخله کننده است چرا که مصاحبه کننده در چند و چون فرایند مصاحبه دخالت می کند. حقیقت این است که تحلیل گفتمان نوعا از جمله روش های غیر واکنشی و غیر مداخله ای است. چون اسناد مورد مشاهده و متون مورد تحلیل قبلا ثبت و ضبط شده اند و صاحبان اسناد و پدید آورندگان آثار در کار تحلیل و واکنش، و تحلیل گران و پژوهشگران در چگونگی خلق، تدوین و بسط اسناد و مدارک دخالتی ندارند (یحیایی، ۱۳۹۱).

مهمترین اهداف تحلیل گفتمان

مهمترین اهداف تحلیل گفتمان عبارتست از:

- ۱- نشان دادن رابطه بین نویسنده، متن و خواننده.
- ۲- روشن ساختن ساختار عمیق و پیچیده تولید متن یعنی جریان تولید گفتمان.
- ۳- نشان دادن تاثیر بافت متن (واحد های زبانی، محیط بلا فصل مربوطه و کل نظام زبانی) و بافت موقعیتی (عوامل اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، تاریخی، و شناختی) بر روی گفتمان.
- ۴- نشان دادن موقعیت و شرایط خاص تولید کننده گفتمان (شرایط تولید گفتمان).
- ۵- نشان دادن بی ثباتی معنا، یعنی معنا همیشه در حال تغییر است، هرگز کامل نیست و هیچ وقت به طور کامل درک نمی شود.
- ۶- آشکار ساختن رابطه بین متن و ایدئولوژی. تحلیل گفتمان از بدو پیدایش همواره در صدد بوده است تا نشان دهد که هیچ متن یا گفتار و نوشتاری بی طرف نیست بلکه به موقعیتی خاص وابسته است. این امر ممکن است کاملا نا آگاهانه و غیر عامدانه باشد. (بهرامپور، ۱۳۸۷).

ون دایک سه بعد اصلی گفتمان را کاربرد زبان، برقراری ارتباط میان باورها یا شناخت و در نهایت تعامل در موقعیت‌های اجتماعی می‌داند. او غایت نهایی مطالعه گفتمان را فراهم آوردن توصیفی یکپارچه از این سه بعد اصلی گفتمان می‌داند که چگونه کاربرد زبان بر باورها و تعامل تاثیر می‌گذارد؟ و یا چگونه تعامل بر نحوه سخن گفتن مردم تاثیر می‌گذارد؟ و یا چگونه باورها کاربرد زبان و تعامل را کنترل می‌کنند؟ علاوه بر این از مطالعات گفتمانی می‌توان انتظار داشت که صرف نظر از ارائه توصیف‌های نظام‌مند، نظریه‌هایی برای توضیح مناسبات میان کاربرد زبان، باورها و تعامل ارائه دهند. ون دایک معتقد است که کاربرد زبان تنها محدود به زبان شفاهی و بیانی نیست بلکه می‌توان آن را به ارتباطات، کنش متقابل و زبان نوشتاری نیز تعمیم داد. این کاربرد زبان هنگامی به وقوع می‌پیوندد که به عنوان نمونه روزنامه، کتاب یا انواع دیگر متون نوشتاری را مطالعه می‌کنیم. ون دایک مانند بسیاری دیگر از گفتمان کاوان، صرفاً به زبان محاوره ای محدود نشده است بلکه متون نوشتاری را نیز در مفهوم گفتمان مورد توجه خاص قرار داده است.

کاربرد دیگر تحلیل گفتمان، مطالعه و ارزیابی ویژگی‌های مربوط به تولید کننده متن است. در این خصوص، تحلیل گفتمان متون نوشتاری و شفاهی می‌تواند به شناخت نویسنده نا آشنایی یک متن (با بهره گیری از واژگان، نثر خاص و سبک معین بیان مطلب، و غیره) کمک نماید. کاربرد سوم تحلیل گفتمان مطالعه میزان تاثیر گذاری محتوای متن بر اساس معانی واژگان و ابعاد عاطفی و احساسی آن بر خواننده متن است. به عنوان مثال می‌توان پژوهشی را در نظر گرفت که در باب تحلیل مصاحبه‌های تشخیصی انجام گرفته شده است و در آن تلاش می‌شود که القانات و مفاهیم احساسی مورد استفاده مراجع و برخی از اسنادهای او را مورد تحلیل و تفسیر قرار گیرد. استفاده از روش تحلیل گفتمان در مطالعات مربوط به تحقیقات غیر آزمایشگاهی روانشناختی و به ویژه در عرصه روانشناسی اجتماعی و البته با استفاده از روش مکمل تحلیل گفتار و مکالمه، فتح باب جدیدی در عرصه مطالعات گفتمانی ایجاد نموده است (عقیلی و لطفی حقیقت، ۱۳۸۹).

مراحل اجرای تحلیل گفتمان

۱- طرح مساله

در هر نوع پژوهشی از جمله روش تحلیل گفتمان، ابتدا می‌باید مساله تحقیق تبیین شود. در شناسایی مساله پژوهش، پژوهشگر حوزه تحلیل گفتمان می‌باید شواهدی دال بر وجود مساله عرضه کند و تلاش نماید تا تصویری از زمینه بحث ارائه دهد و گستره و علل بروز و ظهور آن را توصیف و طرح کند.

۲- تبیین موضوع تحقیق

موضوع تحقیق می‌باید به وضوح هر چه بایسته و شایسته تر روشن شود.

۳- فرضیه سازی

در این مرحله با استناد به نظریه، فرضیه یا فرضیه‌هایی چند به مثابه پاسخ موقت به پرسشی که در موضوع پژوهش مستتر است، آماده می‌شود. در این صورت تحلیل گفتمان نیز همانند هر روش دیگر پژوهشی، ابزاری است جهت محک تجربه فرضیه‌های تحقیق.

۴- تعریف مفاهیم

در این مرحله مفاهیم نظری نیز به صورت مفاهیم عملیاتی قابل سنجش و واکاوی می‌باشند.

۵- ارائه چارچوب نظری

این مرحله یکی از کلیدی ترین مراحل انجام تحلیل گفتمان است. این مهم نیز بعد از یک مرحله مطالعه مقدماتی و ابتدایی برای پژوهشگر به دست می‌آید. پژوهشگر متغیرهای خود را به شاخص‌ها و ابعاد کوچک تر تقسیم می‌کند و به دنبال جمع آوری مطالب می‌رود (تاجیک، ۱۳۷۸).

۶- نمونه گیری

در تحلیل گفتمان متون نوشتاری و شفاهی، مانند مطالعه رفتار انسان‌ها، مشاهده مستقیم تمام موارد لازم نیست و محقق مجبور است نمونه گیری کند. شیوه نمونه گیری در تحلیل گفتمان نیز همچون سایر روش‌های تحقیق است و ممکن است در سطوح و ابعاد مختلف کلمات، عبارات، پاراگراف‌ها، فصول، کتاب‌ها و مانند آن صورت گیرد و به تناسب از فنون نمونه گیری تصادفی و یا غیر تصادفی نیز استفاده شود. بر این اساس اولین اقدام، فراهم نمودن چهارچوب نمونه گیری یا فهرست واحدهایی است که نمونه می‌باید از میان آن‌ها انتخاب شود. نمونه گیری منطقی و اصولی مستلزم آن است که حداقل به موارد ذیل عنایت شود:

تنها با در اختیار داشتن این اطلاعات است که می توان تعاملاتی را به منظور گردآوری و تحلیل مشخص نمود. تعاملاتی که نماینده طیفی از صورتبندی های گفتمانی و رخداد های کلامی باشند. با کمک این روش درک نظام یافته ای از کارکرد تحلیل گفتمان در نهادها و دگرگونی نهادی، مسیر و محقق خواهد شد (فرکلاف، ۱۹۹۱).

۱-۶- توصیف دقیق ابعاد مختلف مقوله مورد سنجش و مطالعه و کشف روابط مقوله مربوطه با سایر مقولات.
۲-۶- توصیف نظم گفتمان در مقوله مورد نظر و توصیف صورت بندی های خاص فکری و معرفتی و ربط مبتنی بر ارتباطات محتوایی در میان آن مقولات.
۳-۶- با عنایت به پیوندهای میان دو بند فوق، توصیف هر کدام از این صورت بندی ها بر اساس مبانی فکری و فرهنگی.

منابع فصل

- ۱) آقا گل زاده، ف. (۱۳۸۵). تحلیل گفتمان انتقادی. تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
  - ۲) بهرامپور، س. (۱۳۷۸). درآمدی بر تحلیل گفتمان. انتشارات فرهنگ گفتمان.
  - ۳) تاجیک، م.ر. (۱۳۷۸). فرامدرنیسم و تحلیل گفتمان. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
  - ۴) ساعی، ع. (۱۳۸۶). روش تحقیق در علوم اجتماعی با رهیافت عقلانیت انتقادی. تهران: انتشارات سمت.
  - ۵) عقیلی، س.و.، و لطفی حقیقت، ا. (۱۳۸۹). کاربرد روش تحلیل گفتمان در علوم رفتاری. فصلنامه دانشنامه، ۴(۳)، ۱۹۴-۱۶۹.
  - ۶) فرکلاف، ن. (۱۳۷۹). تحلیل گفتمان انتقادی. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه ها. چاپ اول.
  - ۷) یحیایی ایله ای، ا. (۱۳۹۱). تحلیل گفتمان چیست؟ نشریه بین المللی روابط عمومی، ۱، ۶۵-۵۸.
- ۸) Van Dijk, Teun A. The Interdisciplinary Study of News as Discourse, in Klaus Bruhn Jensen and Nicholas W.Jankolcski (eds.), A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research, London: Routledge Publication.

بررسی تاثیر ریسک ژئوپلیتیک و پاندمی کووید-۱۹ بر بازدهی و نوسانات بازدهی بیت کوین

علی رضا شریف مقدسی* الهام محمدلو

فصلنامه پژوهش های برنامه و توسعه (سال ششم، شماره ۲۱، بهار ۱۴۰۴؛ تاریخ دریافت: ۱۳/۰۵/۱۴۰۳؛ تاریخ پذیرش: ۱۶/۱۰/۱۴۰۳)

چکیده:

ریسک ژئوپلیتیک که مجموعه‌ای از مخاطرات، نااطمینانی‌ها و شوک‌های مرتبط با موقعیت‌های سیاسی و جغرافیایی است، از طریق متغیرهای اجتماعی و اقتصادی با تاثیر بر رفتار سرمایه‌گذاران، در بازارهای مالی علی‌الخصوص بازار رمزارزها به ویژه رمزارز بیت کوین نوساناتی را بوجود می‌آورد. همچنین شیوع بیماری کووید-۱۹ بعنوان یکی از مشکلات جدید و جدی توانست کل جهان و بالاخص بازارهای مالی را تحت تاثیر خود قرار دهد. از آنجاییکه درگیری و میزان آن در کشورهای جهان توسط این پاندمی متاثر از ریسک‌های ژئوپلیتیک بود، بنابراین در این تحقیق به بررسی تاثیر ریسک ژئوپلیتیک و پاندمی کووید-۱۹ بر بازدهی و نوسانات بازدهی بیت کوین می‌پردازد. در این مقاله از داده‌های قیمت ارز دیجیتال بیت کوین برای دوره ماهانه ۲۰۱۱/۰۱ تا ۲۰۲۲/۰۸ شامل ۱۴۰ ماه استفاده شده است. با بکارگیری مدل EGARCH و آزمون نتایج، عدم تاثیرگذاری همه‌گیری کووید-۱۹ بر بازدهی بیت کوین و تاثیر منفی آن بر نوسان بازدهی بیت کوین نشان داده می‌شود. در نهایت نتایج نشان می‌دهند ریسک ژئوپلیتیک بر بازدهی بیت کوین بی‌تاثیر، ولی منجر به افزایش نوسانات بازدهی بیت کوین می‌شود.

کلید واژه: ارزهای دیجیتال، بیت کوین، ریسک ژئوپلیتیک، کووید-۱۹، مدل EGARCH
طبقه‌بندی JEL: G۰۱, G۳۲, F۵۰

استادیار گروه اقتصاد، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران (نویسنده مسئول). *Email: a.sharifmoghaddasi@areeo.ac.ir
کارشناس ارشد اقتصاد، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.**

عوامل موثر بر قیمت مواد غذایی در کشورهای اسلامی گروه ۸-D

نوید کارگر ده‌بیدی^{۱*}، منصور زیبایی^۲، محمدحسن طرازکار^۳

۱- استادیار پژوهش، بخش تحقیقات اقتصادی، اجتماعی و ترویجی، مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان آذربایجان غربی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، ارومیه، ایران.

۲- استاد بخش اقتصاد کشاورزی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

۳- دانشیار بخش اقتصاد کشاورزی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

<http://eprj.ir/article-۱-۲۳۶۹-fa.html>

مقالات آماده انتشار، پذیرفته شده، انتشار آنلاین از ۱۷ دی ۱۴۰۴

چکیده

قیمت مواد غذایی از معیارهای مهم سنجش دسترسی به مواد غذایی است. افزایش قیمت مواد غذایی با کاهش درآمد واقعی و کاهش قدرت خرید مواد مغذی می‌تواند سبب بروز آسیب‌پذیری خانوارها به ویژه در کشورهای در حال توسعه شود. در پژوهش پیش‌رو، محرک‌ها و عوامل افزایش قیمت در کشورهای اسلامی گروه ۸-D، شناسایی و راهکارهایی جهت تعدیل پیامدهای آن تدوین شد. جامعه آماری مطالعه حاضر شامل کشورهای اسلامی آسیایی و آفریقایی است که به لحاظ کشاورزی شرایط اقلیمی متنوعی دارند؛ با این حال به نظر می‌رسد که شمار قابل توجهی از جمعیت آن‌ها در وضعیت ناامنی غذایی قرار دارند. در مطالعه حاضر جهت رسیدن به اهداف موردنظر از رویکرد مدل هم‌جمعیتی پنل استفاده شد و

به منظور برآورد رابطه بلندمدت و کوتاه‌مدت بر اساس نتایج آزمون‌های هم‌جمعیتی پدرونی و کائو، به ترتیب از روش حداقل مربعات معمولی اصلاح شده (FMOLS) و مدل تصحیح خطا (ECM) بهره گرفته شد. بر اساس نتایج، متغیرهای نرخ ارز، قیمت انرژی، درآمد سرانه، حجم پول و تراز تجاری بخش کشاورزی در بلندمدت باعث افزایش شاخص قیمت مواد غذایی می‌شوند؛ در حالی که عرضه کشاورزی و نرخ بهره واقعی باعث کاهش این شاخص می‌شوند. با توجه به نتایج، پیشنهاد می‌شود که در اتخاذ سیاست‌های کلان و اصلاحات اقتصادی، پیامدهای فوق‌به‌ویژه اثرات افزایش نرخ ارز و قیمت انرژی بر آسیب‌پذیری غذایی کشورهای گروه ۸-D مدنظر قرار گیرد و زیرساخت‌های مناسب جهت تنوع‌بخشی در تامین منابع انرژی نظیر توسعه انرژی‌های پاک فراهم شود.

کلیدواژه‌ها: قیمت غذا، نرخ ارز واقعی، تراز تجاری، قیمت انرژی، داده‌های پانلی، کشورهای اسلامی گروه ۸-D

۱) یافته‌های قابل ترویج

نیازسنجی و ارزشیابی دوره‌های آموزشی مهارتی بر

اساس برگشت سرمایه

اکرم حمیدیان

(عضو هیئت علمی مرکز تحقیقات استان اصفهان)

تعریف مسئله و اهمیت موضوع

بخش کشاورزی یکی از ارکان حیاتی توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور به‌شمار می‌رود. در این میان، توانمندسازی بهره‌برداران این بخش، نظیر کشاورزان، گلخانه‌داران و زنبورداران، نقش کلیدی در ارتقاء بهره‌وری، پایداری منابع طبیعی و بهبود معیشت خانوارهای روستایی دارد. یکی از ابزارهای اصلی در تحقق این هدف، برگزاری دوره‌های آموزشی توسط نهادهایی نظیر مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان اصفهان و سازمان جهاد کشاورزی است. اما اثربخشی این آموزش‌ها تنها در صورت ارزیابی دقیق و علمی قابل تضمین و بهبود خواهد بود.

ارزیابی اثربخشی دوره‌های آموزشی از چند جهت اهمیت دارد. نخست، این ارزیابی امکان شناسایی نقاط قوت و ضعف برنامه‌های آموزشی را فراهم می‌سازد. با بررسی میزان یادگیری، تغییر در نگرش، و تغییر در رفتار بهره‌برداران، می‌توان مشخص کرد که آیا آموزش‌ها به هدف خود که انتقال دانش و مهارت‌های نوین است، دست یافته‌اند یا خیر.

دوم، ارزیابی به مدیران و برنامه‌ریزان آموزش کشاورزی کمک می‌کند تا در تخصیص منابع مالی، انسانی و زمانی اولویت‌بندی بهتری داشته باشند. در شرایطی که منابع آموزشی محدود است، تمرکز بر آموزش‌هایی که بیشترین تأثیر را بر بهبود عملکرد بهره‌برداران دارد، منجر به اثربخشی کلی‌تر و گسترده‌تر خواهد شد. سوم، ارزیابی اثربخشی آموزش‌ها، به‌ویژه در حوزه‌هایی نظیر گلخانه‌داری و زنبورداری که نیازمند دانش تخصصی و به‌روز هستند، می‌تواند از بروز خسارات فنی و اقتصادی جلوگیری کند. برای نمونه،

کاربرد نامناسب نهاده‌ها یا روش‌های نادرست پرورش می‌تواند منجر به کاهش عملکرد یا افزایش مخاطرات زیست‌محیطی گردد؛ امری که آموزش صحیح و اثربخش می‌تواند از آن پیشگیری کند. چهارم، ارزیابی اثربخشی می‌تواند موجب افزایش انگیزه و مشارکت بهره‌برداران در دوره‌های آموزشی آینده گردد. وقتی کشاورزان و دیگر بهره‌برداران مشاهده می‌کنند که آموزش‌ها به تغییر مثبت در عملکرد آنان منجر شده است، اعتماد بیشتری به نظام آموزش غیررسمی کشاورزی پیدا می‌کنند و این امر به نهادینه شدن یادگیری مادام‌العمر در جامعه کشاورزی کمک می‌کند.

در نهایت، ارزیابی علمی و مستند اثربخشی آموزش‌ها می‌تواند پایه‌ای برای تصمیم‌سازی‌های کلان در حوزه توسعه کشاورزی پایدار باشد. مستندسازی دستاوردهای آموزش‌ها و ارائه نتایج آن به سیاست‌گذاران می‌تواند موجب حمایت‌های بیشتر مالی و سیاستی از برنامه‌های آموزشی گردد.

با توجه به اهمیت استراتژیک استان اصفهان در کشاورزی کشور و تنوع فعالیت‌های بهره‌برداران در این منطقه، انجام ارزیابی‌های منظم و علمی از دوره‌های آموزشی برگزار شده، ضرورتی انکارناپذیر برای بهینه‌سازی فرآیند آموزش، ارتقاء کارایی نظام ترویج و تحقق اهداف توسعه پایدار روستایی و کشاورزی است.

دستورالعمل بکارگیری یافته در عرصه: (به نحوی که

قابل استفاده برای مروج و بهره‌بردار باشد)

از آنجاییکه پروژه اثربخشی دوره‌های آموزشی بهره‌برداران، به نتایج و برونداد دوره آموزشی می‌پردازد، دستورالعمل پیشنهادی حاصل از پروژه، در بخش‌های آموزش سازمان تات و ترویج جهاد کشاورزی مفید واقع می‌شود تا با احتساب برگشت سرمایه، دوره‌های آموزشی پربارنده بیشتر برگزار گردد و از تعداد دوره‌های کمتر سود ده کاسته شود. در واقع یافته‌ها در بخش مدیریتی به طور مستقیم و در بخش عرصه به طور غیرمستقیم کاربرد خواهد داشت.

از این رو مخاطب اصلی یافته های قابل ترویج مدیران و کارشناسان معاونتهای آموزشی مراکز تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی استانها و مدیران و کارشناسان اداره های ترویج سازمان جهادکشاورزی استانها هستند که باید بر اساس نیاز واقعی بهره برداران بخش کشاورزی، دوره های آموزشی مهارتی اثربخشی را برگزار کنند.

دستورالعمل اجرایی جهت اثربخشی دوره های آموزشی:

۱- از طریق مطالعات کمی و کیفی منطقه ای و استانی، نیازهای آموزشی بهره برداران بخش کشاورزی بر حسب امکانات فنی، شرایط آب، خاک و جمعیتی شناسایی گردد.

۲- با نظر متخصصان و مروجان معاونتهای آموزشی مراکز تحقیقات و ترویج جهاد کشاورزی و با توجه به نتایج تحقیقات ارزشیابی دوره های پیشین، لیستی از دوره های آموزشی مهارتی مورد نیاز تهیه گردد.

۳- در فراخوانهای استانی، از کشاورزان پیشرو، مددکاران ترویج، تسهیلگران روستایی و صاحبان کسب و کارهای مرتبط با بخش کشاورزی در شهرها خواسته شود نسبت به لیست پیشنهادی دوره های آموزشی مهارتی اعلام نظر کنند.

۴- پس از انتخاب دوره های مورد نیاز، از مدرسان متخصص با تجربه عملی مرتبط با دوره جهت آموزش دعوت به عمل آید.

۵- محتوای دوره های آموزشی با توجه شرایط فعلی کسب و کار و تغییرات اقلیمی، تدوین و به روز رسانی گردد.

۶- هدف از اجرای دوره ها و نتایج و دستاوردهای مورد نظر در راستای پاسخگویی به نیاز بهره برداران، مشخص گردد.

۷- پیش از دوره آموزشی مهارتی، با استفاده از پرسشنامه سطح اطلاعات، رفتار و عملکرد بهره برداران شرکت کننده در دوره ها سنجش گردد.

۸- دوره ها در فضای عملی و در کارگاههای مراکز تحقیقات یا اداره های ترویج برگزار شود. در صورت عدم امکانات در مراکز تحقیقات و ترویج، از فضاهای تخصصی بخش خصوصی یا در صورت تمایل از امکانات و فضای بهره برداران شرکت کننده استفاده شود تا آموزش همراه با تجربه عملی باشد.

۹- برگزاری دوره ها با توجه به ماهیت دوره باشد و در موارد مورد نیاز، دوره ها در چند روز و در فواصل زمانی همزمان با مراحل تولید محصول مورد آموزش (مثلا پرورش زنبور عسل، پرورش قارچ، تولید و تکثیر گیاهان و درختان و...) باشد.

۱۰- پس از پایان دوره مجدد سطح اطلاعات، رفتار و عملکرد بهره برداران شرکت کننده در دوره ها سنجش گردد.

۱۱- هزینه های برگزاری دوره شامل هزینه های تولید محتوا، تدریس، ایاب و ذهاب، مواد مصرفی و... محاسبه گردد.

۱۲- هزینه هایی که بهره بردار جهت شرکت در دوره متقبل شده، محاسبه گردد.

۱۳- بنا به ماهیت محصول مورد آموزش (مثلا گندم در یک سال زراعی و قارچ در یک ماه و...) پس از ۶ ماه الی یک سال، بازگشت سرمایه دوره های آموزشی محاسبه گردد.

۱۴- با توجه به نتایج بازگشت سرمایه، برگزاری مجدد یا حذف دوره های آموزشی در دستور کار معاونتهای آموزشی مراکز تحقیقات و ترویج جهاد کشاورزی قرار گیرد

نتایج و مزایای حاصل از به کارگیری یافته در عرصه

اثربخشی دوره های آموزشی بهره برداران کشاورزی پدیده ای یکدست و یکنواخت نیست و به شدت به نوع فعالیت کشاورزی، محتوای آموزش، روش اجرا و پیوند آموزش با منافع اقتصادی واقعی بهره برداران وابسته است.

اتخاذ رویکرد مبتنی بر نتایج علمی پروژه تحقیقاتی اثربخشی دوره های آموزشی بهره برداران کشاورزی در استان اصفهان می تواند منجر به نتایج زیر شود:

۱- حذف یا کاهش برگزاری حداقل ۱۰ درصد از دوره های آموزشی، به ویژه در حوزه های سنتی مانند زراعت گندم (که علی رغم صرف هزینه و منابع قابل توجه، نتوانسته اند به یادگیری معنادار، تغییر رفتار و سودآوری اقتصادی منجر شوند) منجر به صرفه جویی اقتصادی در هزینه های مراکز تحقیقاتی و ادارات جهاد کشاورزی استان ها می شود.

۲- توسعه دوره‌های آموزشی مرتبط با زنبورداری (پرورش زنبور عسل ، پرورش ملکه زنبور عسل، تولید ژل رویال و بره موم)؛ فعالیت‌هایی با ارزش افزوده بالا که هم از نظر آموزشی و هم از نظر اقتصادی موفق‌تر بوده‌اند و بازگشت سرمایه بالای ۱۰۰ درصد داشته‌اند.

۳- توسعه دوره‌های آموزشی مرتبط با پرورش قارچ که هم از نظر آموزشی و هم از نظر اقتصادی موفق و به صرفه هستند و مورد استقبال جمعیت کمتر فعال بخش کشاورزی ایران یعنی زنان است و می‌تواند در عین اشتغالزایی به توانمندسازی روانی زنان نیز منجر شود. باید توجه داشت توانمندسازی زنان نیروی مؤثر بزرگی در رشد اقتصادی است و هرچند مخاطبان دوره‌های پرورش قارچ هر دو گروه زنان روستایی و شهری هستند اما بازگشت سرمایه این دوره‌ها در بخش کشاورزی و تولیدات گلخانه‌ای نمایان می‌شود.

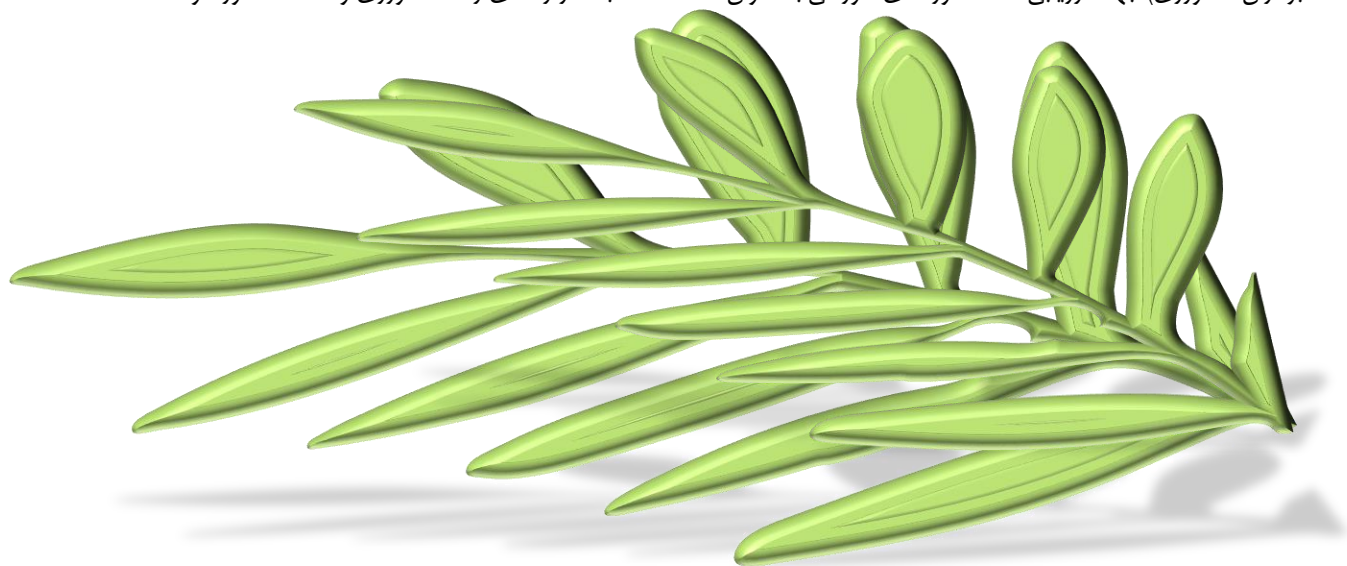
۴- حرکت نظام آموزش و ترویج کشاورزی کشور، به‌ویژه در سطح استانی، از رویکرد «برگزاری دوره به‌منظور اجرا» به سمت مدیریت مبتنی بر اثربخشی و بازگشت سرمایه. متأسفانه در آموزش و ترویج مراکز استانی و جهاد کشاورزی، در راستای تکمیل وظیفه محول شده از سوی مؤسسه آموزش و ترویج به بخشهای آموزش بهره‌برداران، مدیران بی‌توجه به اثربخش بودن/ نبودن دوره‌ها، به طور سنتی دوره‌ها را تکرار می‌کنند و تغییرات اقلیمی و اصلاحات الگوی کشت در نظر گرفته نمی‌شود.

۵- تأکید بر ارزشیابی منظم دوره‌ها با استفاده از مدل‌های علمی و ایجاد فضایی مناسب در بستر سامانه سابق (سامانه آموزش بهره‌برداران کشاورزی) جهت ارزیابی سالانه دوره‌های آموزشی به عنوان

پروژه‌های علمی و بخشی از وظایف اعضای علمی پژوهشی مراکز. در اینصورت هم به بهبود وضعیت پژوهشی اعضای علمی یاری رسانده شده و هم نوعی نظارت علمی دائمی بر برگزاری دوره‌های آموزشی و به روز رسانی آنها اعمال می‌شود.

۶- مشارکت دادن بهره‌برداران در فرایند انتخاب و اجرای دوره‌های آموزشی. بخشهای آموزش مراکز تحقیقاتی می‌توانند همانند ادارات ترویج جهاد کشاورزی جلسات دوره‌ای با کشاورزان پیشرو، مددکاران ترویج و تسهیلگران اجتماعی بخش کشاورزی استان‌ها داشته باشند و بر اساس یافته‌های میدانی آنها، نیاز سنجی دوره‌های آموزشی را انجام دهند.

۷- بهینه‌سازی منابع، افزایش بهره‌وری و در نهایت بهبود معیشت بهره‌برداران کشاورزی؛ با حذف دوره‌های بدون بازگشت سرمایه و یا حتی با بازده منفی (نظیر دوره‌های مهارتی گندم و...) از یک طرف از هزینه‌های مراکز تحقیقاتی و ادارات جهاد کشاورزی (هزینه‌های تولید محتوا، حق التدریس مدرسان، هزینه ایاب و ذهاب، تدارکات و سایر موارد پیش‌بینی نشده) کاسته می‌شود و می‌توان این هزینه‌ها را در امور ترویجی و علمی در جهت تاب‌آوری بیشتر بخش کشاورزی و ایجاد تغییرات فرهنگی و اجتماعی زیربنایی استفاده کرد. از طرف دیگر کشاورزان نیز با شرکت در دوره‌های دارای برگشت سرمایه، بیشتر ترغیب می‌شوند که به سوی گسترش و تولید بیشتر محصولات دارای بازده بروند. تعامل دوجانبه فعالیتهای ترویجی مراکز تحقیقاتی و ادارات جهاد کشاورزی و پذیرش تغییرات از سوی بهره‌برداران کشاورزی منجر به افزایش سرعت تغییرات مثبت در راستای رشد کشاورزی و اقتصاد کشور خواهد شد.

مهرنوش میرزایی (عضو هیئت علمی دفتر امور اقتصادی)

ناصر اسبابانی (محقق دفتر امور اقتصادی)

"Sustainable Agricultural Modernization Productivity Tools in Asia" (۲۰۲۴)

ناشر:

Asian Productivity Organization (APO)

سال انتشار: ۲۰۲۴

محل انتشار: توکیو، ژاپن.

نویسنده/ سردبیر علمی: **Dr. Hiroyuki Takeshima**

حوزه‌ی موضوعی: ابزارهای مدرن‌سازی کشاورزی، بهره‌وری آب، انرژی و نهاده‌ها، کشاورزی هوشمند و فناوری‌های نو، مطالعات موردی کشورهای آسیایی.

خلاصه کتاب «ابزارهای بهره‌وری برای نوسازی پایدار کشاورزی در آسیا»

کتاب حاضر که توسط سازمان بهره‌وری آسیا (APO) در توکیو منتشر شده، منبعی معتبر و کاربردی برای سیاست‌گذاران، پژوهشگران و دانشجویان حوزه کشاورزی به شمار می‌آید. وجه تمایز این اثر، اتخاذ رویکردی چندبعدی در تحلیل کشاورزی است؛ به‌گونه‌ای که بهره‌وری نه صرفاً در معنای افزایش تولید، بلکه در پیوند با پایداری زیست‌محیطی، عدالت اجتماعی و تاب‌آوری در برابر تغییرات اقلیمی تعریف و عملیاتی می‌شود. نویسندگان با مطالعه موردی پنج کشور آسیایی (هند، اندونزی، فیلیپین، تایلند و ویتنام)، تصویری روشن از چالش‌ها و راهکارهای نوسازی پایدار کشاورزی (SAM) ترسیم می‌کند.

فصل اول: مرور کلی

چارچوب نظری کتاب بر پنج ویژگی نظام کشاورزی پایدار تأکید دارد: بهره‌وری، تاب‌آوری، سازگاری، برابری و خوداتکایی. روش‌های سنجش شامل بهره‌وری کل عوامل (TFP) و شاخص‌های ترکیبی است.

مطالعات موردی

هند: صنعت لبنیات این کشور با بهره‌وری پایینی مواجه است. عواملی چون کمبود علوفه، ضعف زیرساخت‌ها و قدیمی بودن تجهیزات، تولیدکنندگان را با چالش روبه‌رو کرده‌اند. به‌کارگیری فناوری‌های نوین مانند ربات‌های شیردوشی و تلقیح مصنوعی و نیز بهبود خدمات دامپزشکی به‌عنوان راهکارهای اصلی پیشنهاد شده‌اند.

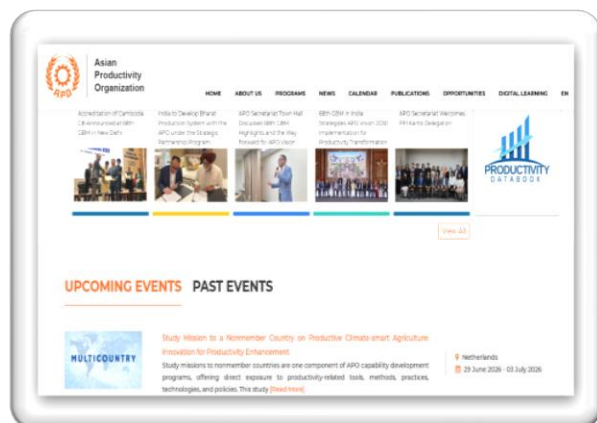
اندونزی: در این فصل مفهوم «بهره‌وری کل منابع» (TRP) معرفی می‌شود که ملاحظات محیطی را نیز در بر می‌گیرد. بررسی‌ها نشان می‌دهند که بسیاری از زمین‌های کشاورزی از نظر مصرف نهاده‌ها، تنوع زیستی و درآمد کشاورزان در وضعیت مطلوبی قرار ندارند.

فیلیپین: محققان با تدوین شاخص «بهره‌وری چندعاملی تعدیل‌شده با محیط زیست» (EAMFP)، متغیرهایی چون انتشار گازهای گلخانه‌ای، سلامت خاک و تخریب صخره‌های مرجانی را وارد سنجش بهره‌وری می‌کنند. با لحاظ این عوامل، نرخ رشد بهره‌وری افزایش چشمگیری پیدا می‌کند.

های-تک) اگرچه بهره‌وری برخی محصولات را افزایش داده، اما با چالش‌های ناهمگنی قوانین، کمبود نیروی انسانی ماهر و محدودیت دسترسی کشاورزان خرد به سرمایه و فناوری روبه‌رو شده است.

تایلند: کشاورزی این کشور با چالش‌های پیری کشاورزان، بدهی‌های انباشته، کمبود آب و خردبودن اراضی دست‌وپنجه نرم می‌کند. کاربرد روش AHP در صنعت برنج نشان می‌دهد که فناوری‌های اجتماع‌محور و پژوهش‌بنیان در اولویت نخست قرار می‌گیرند. ویتنام: برنامه توسعه کشاورزی با فناوری پیشرفته

جمع‌آوری اطلاعات، تشویق سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در فناوری‌های پایدار، اولویت‌بخشی به پایداری در راهبردهای ملی کشاورزی و حمایت از ایجاد «کالاهای عمومی» در این حوزه اشاره کرد.

نتیجه‌گیری و توصیه‌ها

کتاب در بخش پایانی توصیه‌های سیاستی مشخصی را به دولت‌ها ارائه می‌دهد. از جمله این توصیه‌ها می‌توان به اشتراک‌گذاری داده‌ها، تقویت ظرفیت‌های نهادی برای

۲) معرفی کتاب

محمد رضا شبیرزادی

محقق دفتر اقتصادی سازمان تات

ریچارد سوئدبرگ (زاده ۱۸ مه ۱۹۴۸) جامعه‌شناس سوئدی است. از سال ۲۰۰۲ در گروه جامعه‌شناسی دانشگاه کرنل کار می‌کند. او دکترای جامعه‌شناسی را از کالج بوستون دریافت کرد (۱۹۷۸). او همچنین دارای مدرک حقوق "juris kandidat" از دانشگاه استکهلم (۱۹۷۰) است. دو تخصص سوئدبرگ نظریه اجتماعی و جامعه‌شناسی اقتصادی است. تمرکز در کار او بر نظریه اجتماعی در حال حاضر بر نظریه پردازی یا چگونگی یادگیری نظریه پردازی است.

معرفی کتاب جامعه‌شناسی اقتصادی

پانزده سال گذشته شاهد انفجاری در محبوبیت، خلاقیت و بهره‌وری جامعه‌شناسی اقتصادی بوده است، رویکردی که ریشه آن به ماکس وبر بازمی‌گردد. این متن مهم جدید مروری جامع و به روز از جامعه‌شناسی اقتصادی ارائه می‌دهد. همچنین در یک تحلیل، نقش‌های اقتصادی مهم منافع و روابط اجتماعی را برجسته می‌کند.

ریچارد سویدبرگ بینش انتقادی این رشته را در زندگی اقتصادی توصیف می‌کند و توجه ویژه‌ای به تأثیرات فرهنگ بر پدیده‌های اقتصادی و روش‌هایی دارد که کنش‌های اقتصادی در ساختارهای اجتماعی گنجانده می‌شوند. او طیف کاملی از **نهادهای اقتصادی** را بررسی می‌کند و رابطه اقتصاد با سیاست، قانون، فرهنگ و جنسیت را توضیح می‌دهد. سویدبرگ خاطرنشان می‌کند که جامعه‌شناسان اغلب نمی‌توانند به درستی بر نقشی که رفتار منفعت طلبانه در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی ایفا می‌کند تأکید کنند، در حالی که اقتصاددانان اغلب اهمیت روابط اجتماعی را دست کم می‌گیرند. بنابراین، او استدلال می‌کند که وظیفه اصلی بعدی برای جامعه‌شناسی اقتصادی ایجاد درک نظری و تجربی از نحوه عملکرد منافع و روابط اجتماعی برای تأثیرگذاری بر کنش اقتصادی است. این متن توسط نویسنده‌ای نوشته شده که نامش مترادف با جامعه‌شناسی اقتصادی است، یک سنتز پیشرفته بسیار مورد نیاز را تشکیل می‌دهد - و طرحی برای آینده این حوزه در حال رشد.

این کتاب را می‌شود نه فقط به عنوان یک متن دانشگاهی، بلکه به عنوان یک بیانیه فکری درباره اقتصاد اجتماعی شده خواند. «جامعه‌شناسی اقتصادی: ساخت اجتماعی و کنش اقتصادی» اثر ریچارد سوئدبرگ و مارک گرانووتر تلاش می‌کند نشان دهد که اقتصاد واقعی، فقط با عرضه و تقاضا توضیح داده نمی‌شود، بلکه درون شبکه‌ای از روابط، نهادها، فرهنگ و کنش اجتماعی شکل می‌گیرد

۱) هویت کتاب

- این کتاب به معرفی «جامعه‌شناسی اقتصادی جدید» می‌پردازد؛ رشته‌ای که موضوعات اصلی اقتصاد مثل بازار، بنگاه، تولید، مصرف و توزیع را از زاویه جامعه‌شناختی بررسی می‌کند.
- در معرفی‌های معتبر کتاب آمده که این اثر از متون شناخته‌شده درس جامعه‌شناسی اقتصادی در دانشگاه‌های مهم جهان است.
- محور اصلی آن این است که اقتصاد را باید در متن ساخت اجتماعی فهم کرد، نه به صورت یک نظام کاملاً مستقل و منزوی.

۲) نویسندگان و جایگاه فکری

- ریچارد سوئدبرگ جامعه‌شناس سوئدی و از چهره‌های مهم نظریه اجتماعی و جامعه‌شناسی اقتصادی است؛ او از سال ۲۰۰۲ در دانشگاه کرنل فعالیت داشته و در کارنامه‌اش دکترای جامعه‌شناسی و نیز تحصیلات حقوقی دیده می‌شود.

- همین ترکیب دانش اقتصاد، جامعه‌شناسی و حقوق به او اجازه داده که اقتصاد را از یک زاویه بین‌رشته‌ای و تحلیلی ببیند.
- مارک گرانووتر نیز یکی از نام‌های بنیادین در جامعه‌شناسی اقتصادی است و در این کتاب، مقاله مهم او به‌عنوان متن مکمل آمده است؛ مقاله‌ای که معمولاً از آن به‌عنوان یکی از خاستگاه‌های اصلی این حوزه یاد می‌شود.

۳) چرا این کتاب نوشته شد

- یکی از دلایل اصلی نگارش کتاب، نقد محدودیت‌های اقتصاد نئوکلاسیک است؛ یعنی این فرض که انسان اقتصادی را می‌توان جدا از روابط اجتماعی و زمینه نهادی توضیح داد.
- نویسندگان می‌خواهند نشان دهند که تحلیل اقتصادی وقتی کامل‌تر می‌شود که با جامعه‌شناسی، نهادها و فرهنگ پیوند بخورد.
- هدف دیگر کتاب، تثبیت جایگاه جامعه‌شناسی اقتصادی به‌عنوان یک حوزه مستقل و جدی در علوم اجتماعی است.
- کتاب در واقع می‌خواهد یک برنامه پژوهشی تازه معرفی نماید؛ چگونه می‌توان اقتصاد را با مفاهیم اجتماعی فهمید، بدون اینکه به ساده‌سازی‌های رایج فروکاسته شود.

۴) ایده مرکزی کتاب

- ایده محوری کتاب این است که کنش اقتصادی یک کنش اجتماعی است.
- بازارها فقط از منطق قیمت و سود پیروی نمی‌کنند؛ بلکه اعتماد، رابطه، شبکه، هنجار، فرهنگ و نهاد نیز در آن‌ها اثرگذارند.
- از نگاه سوئدبرگ، نظریه اقتصادی باید با نظریه اجتماعی گفت‌وگو کند، نه اینکه خود را از آن جدا بداند.
- این کتاب از این جهت مهم است که هم «اقتصاد» را جدی می‌گیرد و هم «اجتماع» را، و میان این دو یک پل تحلیلی می‌سازد.

۵) نظریه‌های مطرح‌شده

- نظریه منفعت: یکی از محورهای کلیدی کتاب این است که کنشگران اقتصادی معمولاً به دنبال منفعت هستند، اما این منفعت‌جویی همیشه در چارچوب اجتماعی معنا پیدا می‌کند.
- نظریه اجتماعی: سوئدبرگ تلاش می‌کند منطق منفعت را درون یک نظریه اجتماعی بزرگ‌تر قرار دهد تا رفتار اقتصادی فقط به سود فردی تقلیل پیدا نکند.
- نقش نهادها: کتاب بر این تأکید دارد که نهادها قواعد بازی اقتصادی را می‌سازند و رفتار بازیگران را شکل می‌دهند.
- نقش شبکه‌های اجتماعی: روابط میان افراد و سازمان‌ها صرفاً حاشیه اقتصاد نیستند، بلکه بخشی از سازوکار اصلی بازارند.
- ساخت اجتماعی اقتصاد: این نظریه می‌گوید پدیده‌های اقتصادی در بستر تاریخی، فرهنگی و اجتماعی ساخته می‌شوند، نه در خلأ.

۶) ساختار فکری کتاب

- کتاب در سراسر فصول خود میان جامعه‌شناسی اقتصادی از یک سو و اقتصاد نئوکلاسیک و اقتصاد نهادگرایی جدید از سوی دیگر تمایز می‌گذارد.
- این مقایسه به خواننده کمک می‌کند بفهمد جامعه‌شناسی اقتصادی چه چیزی به تحلیل اقتصادی اضافه می‌کند.
- نویسنده با مرور آثار مهم اقتصاد و جامعه‌شناسی، مسیر شکل‌گیری این حوزه را توضیح می‌دهد و در نهایت نظریه خودش را پیش می‌برد.
- نتیجه این ساختار، کتابی است که هم آموزشی است و هم نظری؛ هم معرفی‌کننده رشته است و هم پیشنهاددهنده چارچوب تحلیلی.

۷) دستاوردهای علمی کتاب

- این اثر نشان می‌دهد که فهم بازار بدون توجه به روابط انسانی ناقص می‌ماند.
- کتاب برای پژوهشگران علوم اجتماعی یک مزیت مهم دارد: آن‌ها را از نگاه تک‌بعدی به اقتصاد دور می‌کند.
- همچنین برای کسانی که به سیاست‌گذاری اجتماعی و اقتصادی علاقه دارند، کمک می‌کند تا پیامدهای اجتماعی تصمیم‌های اقتصادی را بهتر ببینند.
- به‌طور کلی، کتاب یک زبان مشترک میان اقتصاددانان و جامعه‌شناسان پیشنهاد می‌کند.

۸) چرا هنوز مهم است

- اهمیت کتاب فقط تاریخی نیست؛ هنوز هم در بحث‌های مربوط به بازار، نابرابری، نهادها، اعتماد و رفتار اقتصادی کاربرد دارد .
- در دوران امروز که اقتصاد بیش از گذشته به شبکه‌ها، داده‌ها و ساختارهای اجتماعی وابسته شده، این کتاب همچنان خواندنی و به‌روز به نظر می‌رسد
- ارزش اصلی آن این است که به خواننده یاد می‌دهد اقتصاد را نه فقط با عدد و مدل، بلکه با *جامعه، فرهنگ و قدرت هم بخواند .
- همین ویژگی آن را برای دانشجویان، پژوهشگران و حتی تحلیل‌گران سیاست عمومی بسیار مناسب کرده است .

۹) مخلص کلام

اگر بخواهیم این کتاب را در یک جمله توصیف کنیم، باید بگوییم:

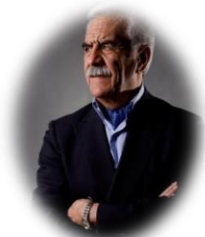
"تلاشی جدی برای بازتعریف اقتصاد به‌عنوان پدیده‌ای اجتماعی"

- سوئدبرگ و گرانووتر می‌خواهند نشان دهند که اقتصاد بدون جامعه‌شناسی ناقص است و جامعه‌شناسی بدون فهم اقتصاد نیز ناتمام می‌ماند
- بنابراین، این کتاب برای کسی که دنبال متن فاخر، نظری، جدید و قابل اتکا در پیوند اقتصاد و اجتماع است، یک انتخاب بسیار ارزشمند است

انوشیروان دادگر

شاهنشاه انوشیروان دادگر خوان بزرگی داشت از طلا مرصع با اقسام جوهرات نوشته بود: هر که غذای حلال خورد و مازاد آن را به حاجتمند دهد نوشش باد و هر چه را که با اشتها خوری تو آن را می‌خوری و هر چه را که بی اشتها خوری او تو را می‌خورد.

زندگی‌نامه و میراث علمی دکتر محمد سعید نوری نایینی

ناصر آسیابانی (محقق دفتر امور اقتصادی)

دکتر محمد سعید نوری نایینی از چهره‌های شاخص و بین‌المللی علم اقتصاد کشاورزی ایران است که در سطح ملی و در عرصه‌های جهانی و سازمان ملل متحد نقش‌آفرینی مؤثر داشته است. او که ریشه در کویر مرکزی ایران دارد، مسیری را از یک شهر کوچک تا بلندپایه‌ترین نهادهای بین‌المللی مرتبط با امنیت غذایی و کشاورزی پیمود. دکتر نوری نایینی تلفیقی از پژوهشگر، استاد دانشگاه، مدیر اجرایی و دیپلمات بین‌المللی است که در تمام این عرصه‌ها با درک عمیق از مسئله فقر و گرسنگی، عمر خود را وقف مبارزه با این معضلات جهانی کرد. میراث او در قالب کتاب‌ها و مقالات متعدد و نیز در قالب سیاست‌های تدوین‌شده، نهادهای متحول‌شده و روحیه‌ای ماندگار از تعهد به کرامت انسانی تداوم یافته است.

زندگی‌نامه علمی و تحصیلی

دکتر محمد سعید نوری نایینی در سال ۱۳۲۴ در شهرستان نایین، در حاشیه کویر مرکزی ایران، دیده به جهان گشود. در همان شهر به دبستان رفت و از نزدیک با مفاهیم فقر و گرسنگی آشنا شد؛ تجربه‌ای که بعدها به تعبیر خودش، این مفاهیم را برای اونه یک شعار بلکه واقعیت ملموس زندگی ساخت. پس از پایان تحصیلات متوسطه، رشته کشاورزی را برگزید؛ چراکه کشاورزی را مبنای معیشت و کرامت مردم خود می‌دانست. دکتر نوری نایینی مدرک کارشناسی ارشد خود را در رشته اقتصاد کشاورزی از دانشگاه تهران و با رتبه اول دریافت کرد. این موفقیت، زمینه دریافت بورس تحصیلی برای ادامه تحصیل در خارج از کشور را فراهم آورد. او راهی دانشگاه کرنل در آمریکا شد و در سال ۱۳۵۷ موفق به اخذ درجه دکتری در رشته اقتصاد و توسعه بین‌الملل با گرایش‌های فرعی مدیریت مزرعه و اقتصاد تولید شد. رساله دکتری او با عنوان «تحلیل اقتصادی مسائل تخصیص منابع

در کشاورزی سنتی، مطالعه موردی: نیشابور ۱۳۴۹-۱۳۴۸» به بررسی زندگی تولیدکنندگان کوچک مقیاس و راه‌های خروج آن‌ها از تعادل کم‌بازده اختصاص داشت.

فعالیت‌های علمی، آموزشی و اجرایی

فعالیت‌های دکتر نوری نایینی در سه حوزه آموزش و پژوهش، مدیریت ملی و دیپلماسی بین‌المللی قابل دسته‌بندی است. در حوزه آموزش و پژوهش، او سال‌ها به‌عنوان عضو هیئت علمی در دانشگاه شهید بهشتی فعالیت کرد و از مرتبه استادیاری تا دانشیاری ارتقا یافت. او در این دانشگاه، معاونت برنامه‌ریزی تحصیلات تکمیلی و کارشناسی و نیز معاونت دانشکده اقتصاد و علوم سیاسی را بر عهده داشت. افزون بر تدریس، وی آثار ارزشمندی را تألیف و ترجمه کرد که از آن جمله می‌توان به ترجمه کتاب «توسعه کشاورزی سنتی» از تئودور شولتز و کتاب «آزادی به‌مثابه توسعه» از آمارتیا سن و تألیف کتاب «امنیت غذایی و توسعه کشاورزی» اشاره کرد. در حوزه مدیریت ملی، دکتر نوری نایینی مسئولیت‌های عالی‌ای را در نظام برنامه‌ریزی و اجرایی کشور بر عهده داشت. او مدیرکل پژوهش و آموزش در سازمان برنامه و بودجه، مشاور عالی وزیر اقتصاد و دارایی، مشاور عالی رئیس بانک کشاورزی و مشاور عالی بانک مرکزی ایران بود. همچنین معاونت مؤسسه عالی برنامه‌ریزی و ریاست دانشکده برنامه‌ریزی را در کارنامه خود ثبت کرده است.

در حوزه فعالیت‌های بین‌المللی، دکتر نوری نایینی از سال ۱۹۹۴ تا ۲۰۰۵ به‌عنوان سفیر و نماینده دائم جمهوری اسلامی ایران در سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد (فائو) در رم مشغول به خدمت بود. در این دوره، مسئولیت‌های بسیار کلیدی و تأثیرگذاری را از جمله ریاست کمیته امنیت غذایی جهانی، ریاست هیئت اجرایی برنامه جهانی غذا و ریاست گروه بین‌الدول برای تدوین رهنمودهای داوطلبانه برای تحقق تدریجی حق بر غذای کافی بر عهده گرفت.

ویژگی‌های شخصیتی و دیدگاه

آنچه دکتر نوری نایینی را متمایز می‌سازد، درک عمیق او از رابطه تنگاتنگ میان فقر و امنیت غذایی و تلاش بی‌وقفه برای تبدیل این درک به سیاست‌های عملی و ساختارهای پایدار است. روحیه کار او بر پایه حق بود؛ همان گونه که در مانیفست انتخاباتی خود برای مدیریت فائو تصریح کرد که امنیت غذایی و گرسنگی مسائل بخشش و امور خیریه نیستند و غذا یک حق اولیه بشری برای هر انسان روی کره زمین است. دکتر نوری نایینی از آن دست اندیشمندانی است که همزمان در قلمرو اندیشه ناب اقتصادی صاحب نظر است و هم در عرصه عمل و دیپلماسی، توانایی اجماع‌سازی و رهبری سازمان‌های بین‌المللی را دارد. سبک مدیریتی او مبتنی بر تعهد، شفافیت و مسئولیت‌پذیری است.

دکتر محمد سعید نوری نایینی استاد اقتصاد کشاورزی و چهره‌ای جهانی در مبارزه با فقر و ناامنی غذایی است. میراث او در قالب آثار مکتوب، پژوهش‌های بنیادین در زمینه کشاورزی سنتی و توسعه، تربیت نسل‌هایی از دانشجویان و مدیران در دانشگاه‌های ایران، سیاست‌های تدوین‌شده و ساختارهای اصلاحی در فائو و رهنمودهای حق بر غذا برای جامعه بین‌الملل، همچنان جاری و زنده است.

دکتر نوری نایینی همچنین در سال‌های ۲۰۰۵ تا ۲۰۰۷ به‌عنوان رئیس مستقل شورای فائو انتخاب شد و در جریان ارزیابی خارجی و اصلاحات اساسی این سازمان نقشی کلیدی ایفا کرد. او با موفقیت مذاکرات برای تصویب برنامه اقدام فوری برای نوسازی فائو را به انجام رساند. در سال ۲۰۰۷، دولت ایران برای احراز پست مدیرکلی فائو از او حمایت و نامزدی وی را اعلام کرد.

میراث علمی و بین‌المللی

مجموعه تلاش‌های علمی و اجرایی دکتر محمد سعید نوری نایینی تنها به مرزهای ایران محدود نمی‌ماند. او با در هم آمیختن دانش علمی با مدیریت اجرایی و دیپلماسی بین‌الملل، میراثی جهانی از خود به‌جای گذاشت. در حوزه مرجع‌سازی علمی، تألیف کتاب‌های تخصصی و ترجمه آثار کلیدی اندیشمندان اقتصادی از دستاوردهای ماندگار اوست. در زمینه نهادسازی بین‌المللی، رهبری و هدایت اصلاحات ساختاری در فائو به‌عنوان رئیس مستقل شورا از مهم‌ترین خدمات وی محسوب می‌شود. همچنین ریاست گروه تدوین رهنمودهای داوطلبانه برای تحقق حق بر غذای کافی در چارچوب امنیت غذایی ملی، از دیگر دستاوردهای ارزشمند اوست. در عرصه مدیریت ملی، ایفای نقش‌های مشورتی و مدیریتی عالیه در سازمان برنامه و بودجه، بانک مرکزی و وزارت اقتصاد و در زمینه دیپلماسی علمی، ایجاد پل ارتباطی میان علم اقتصاد کشاورزی و سیاست‌گذاری جهانی در مجامع بین‌المللی از خدمات ماندگار دکتر نوری نایینی به شمار می‌رود.

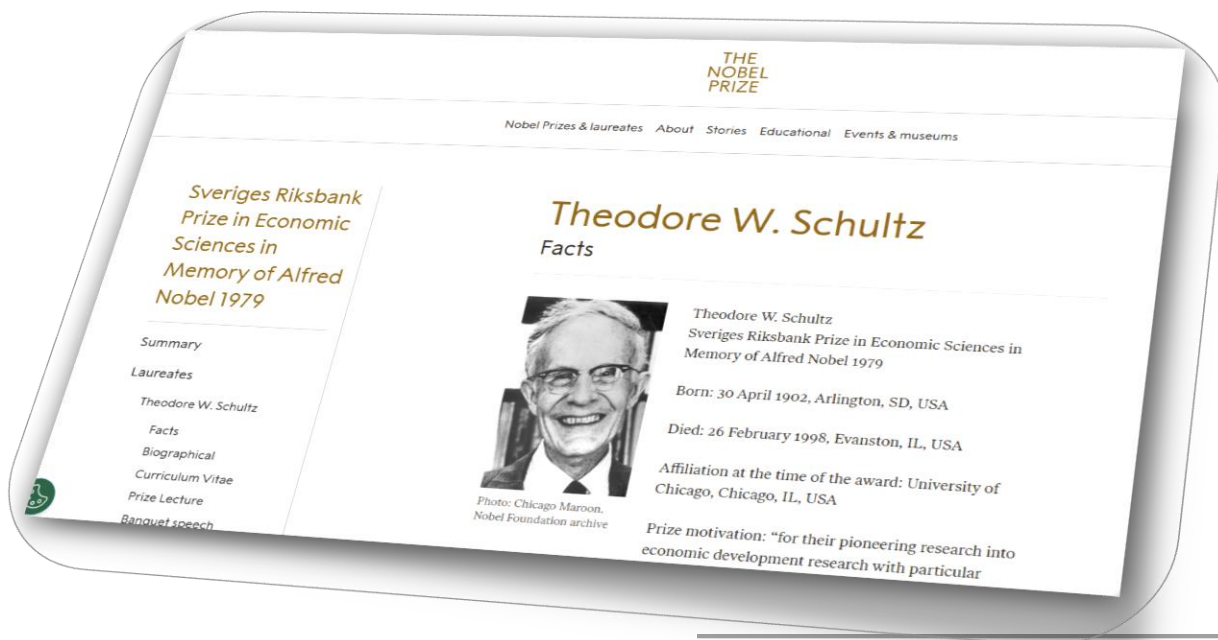
منابع

- ۱- فائو، سند کنفرانس ۳۴، رم، ۲۴-۱۷ نوامبر ۲۰۰۷، مدرک نامزدی دکتر محمد سعید نوری نایینی به عنوان رئیس مستقل شورای فائو (۲۰۰۹-۲۰۰۸)، پیوند <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/dd/content/6e84f57818aa-9af-436b-8-ea659fdf59>
- ۲- فائو، متن کامل سخنرانی کاندیداتوری دکتر محمد سعید نوری نایینی برای پست مدیرکلی فائو (۲۰۱۱)، پیوند https://www.ipcinfo.org/fileadmin/user_upload/newsroom/docs/naeini_en-11#.pdf
- ۳- وبگاه شهرستان نایین، مشاهیر و بزرگان نایین، دکتر سید محمد سعید نوری نایینی، پیوند <http://naeeni.com/dr-syed-mohammad-saeid-noori/>

تئودور ویلیام شولتز (Theodore W. Schultz)؛ معمار اقتصاد نوین کشاورزی و نظریه سرمایه انسانی

او نه تنها از برجسته‌ترین اقتصاددانان کشاورزی جهان محسوب می‌شود، بلکه بسیاری از مفاهیم امروزی توسعه کشاورزی، سرمایه انسانی، آموزش کشاورزان و بهره‌وری بخش کشاورزی ریشه در اندیشه‌های او دارد. شولتز در سال ۱۹۷۹ به دلیل پژوهش‌های بنیادین خود در اقتصاد توسعه و کشاورزی موفق به دریافت جایزه نوبل اقتصاد شد.

۱. چکیده

در تاریخ علم اقتصاد کشاورزی، نام تئودور ویلیام شولتز به عنوان یکی از تأثیرگذارترین دانشمندان قرن بیستم شناخته می‌شود. وی با ارائه نظریه‌های نوین درباره نقش سرمایه انسانی، آموزش، تحقیق و توسعه کشاورزی و جایگاه کشاورزان در فرآیند توسعه اقتصادی، نگاه جهانی به کشاورزی را متحول ساخت. آثار او نشان داد که توسعه اقتصادی بدون سرمایه‌گذاری در دانش، مهارت و توانمندسازی کشاورزان امکان‌پذیر نیست. این مقاله به معرفی زندگی، اندیشه‌ها، دستاوردها و میراث علمی شولتز در اقتصاد کشاورزی می‌پردازد.

۲. مقدمه

تا پیش از دهه‌های میانی قرن بیستم، بسیاری از سیاست‌گذاران اقتصادی، کشاورزی را بخشی سنتی، کم‌بازده و فاقد ظرفیت

توسعه می‌دانستند. سرمایه‌گذاری‌های کلان عمدتاً به سمت صنعت هدایت می‌شد و کشاورزی در حاشیه قرار داشت. در چنین فضایی، تئودور شولتز با رویکردی نوآورانه نشان داد که کشاورزی نه تنها مانعی بر سر راه توسعه نیست، بلکه می‌تواند موتور محرک رشد اقتصادی باشد.

۳. زندگی‌نامه

۳-۱. تولد و دوران کودکی

تئودور ویلیام شولتز در ۳۰ آوریل ۱۹۰۲ در ایالت داکوتای جنوبی آمریکا و در خانواده‌ای کشاورز متولد شد. دوران کودکی او در مزرعه سپری شد و از نزدیک با مشکلات تولید، نوسانات بازار محصولات کشاورزی و سختی‌های زندگی کشاورزان آشنا شد. این تجربه‌ها بعدها مبنای بسیاری از پژوهش‌های علمی او گردید.

۲-۳. تحصیلات

شولتز پس از تحصیل در کالج ایالتی داکوتای جنوبی، وارد دانشگاه ویسکانسین شد و در رشته اقتصاد کشاورزی به تحصیل پرداخت. او در سال ۱۹۳۰ موفق به اخذ درجه دکتری گردید.

۳-۳. فعالیت دانشگاهی

بخش عمده فعالیت علمی وی در دانشگاه شیکاگو سپری شد؛ دانشگاهی که بعدها به یکی از مهم‌ترین مراکز اندیشه اقتصادی جهان تبدیل شد. شولتز سال‌ها در این دانشگاه به تدریس و تحقیق پرداخت و نسل بزرگی از اقتصاددانان توسعه و کشاورزی را تربیت کرد.

۴. مهم‌ترین آثار علمی

شولتز آثار متعددی در اقتصاد کشاورزی منتشر کرد که برخی از مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از:

۱. Agriculture in an Unstable Economy (۱۹۴۵)
۲. The Economic Organization of Agriculture (۱۹۵۳)
۳. The Economic Value of Education (۱۹۶۳)
۴. Transforming Traditional Agriculture (۱۹۶۴)
۵. Economic Growth and Agriculture (۱۹۶۸)
۶. Investment in Human Capital (۱۹۷۱)

این کتاب‌ها هنوز از منابع مرجع در اقتصاد کشاورزی و توسعه اقتصادی محسوب می‌شوند.

۵. نظریه «سرمایه انسانی»؛ بزرگ‌ترین دستاورد شولتز

۵-۱. مفهوم سرمایه انسانی

مهم‌ترین نوآوری علمی شولتز، توسعه مفهوم «سرمایه انسانی» بود. او استدلال کرد که انسان‌ها صرفاً نیروی کار نیستند، بلکه مجموعه‌ای از دانش، مهارت، سلامت، تجربه و توانایی‌های آنان نوعی سرمایه محسوب می‌شود.

از نگاه شولتز:

«سرمایه‌گذاری در انسان به اندازه سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات اهمیت دارد.»

وی نشان داد آموزش، بهداشت، پژوهش و ارتقای مهارت‌ها موجب افزایش بهره‌وری اقتصادی می‌شوند.

۵-۲. تأثیر بر اقتصاد کشاورزی

این نظریه سبب شد دولت‌ها به جای تمرکز صرف بر تجهیزات و زیرساخت‌ها، به آموزش کشاورزان و انتقال دانش فنی توجه بیشتری نشان دهند. امروزه نظام‌های ترویج کشاورزی در سراسر جهان تا حد زیادی بر همین اندیشه استوار هستند.

۶. نظریه تحول کشاورزی سنتی

۶-۱. نقد دیدگاه‌های رایج

در دهه ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ بسیاری از اقتصاددانان معتقد بودند کشاورزان سنتی غیرمنطقی عمل می‌کنند.

شولتز با این دیدگاه مخالفت کرد و نشان داد:

- کشاورزان فقیر لزوماً غیرعقلانی نیستند.
- آنان در شرایط محدود منابع، تصمیم‌های اقتصادی منطقی اتخاذ می‌کنند.
- مشکل اصلی، کمبود فناوری و دسترسی محدود به دانش و سرمایه است.

«فقیر بودن مردم به معنای ناتوانی آنان نیست؛ آنان در چارچوب امکانات موجود خود منطقی عمل می‌کنند.»

۶-۲. کتاب تحول کشاورزی سنتی

کتاب مشهور

«Transforming Traditional Agriculture»

یکی از تأثیرگذارترین آثار تاریخ اقتصاد کشاورزی است. شولتز در این کتاب نشان داد که کشاورزی سنتی می‌تواند از طریق:

- آموزش
  - فناوری
  - تحقیقات کاربردی
  - سیاست‌های حمایتی مناسب
- به یک بخش مدرن و مولد تبدیل شود.

۷. نقش تحقیقات کشاورزی در توسعه

شولتز معتقد بود تحقیق و توسعه (R&D) مهم‌ترین منبع افزایش بهره‌وری در کشاورزی است.

او تأکید می‌کرد:

۱. سرمایه‌گذاری در پژوهش کشاورزی بازده اقتصادی بسیار بالایی دارد.
۲. دانش فنی مهم‌تر از گسترش سطح زیرکشت است.
۳. کشورهایی که در تحقیقات کشاورزی سرمایه‌گذاری می‌کنند، سریع‌تر به امنیت غذایی دست می‌یابند

۸. دیدگاه شولتز درباره فقر روستایی

یکی از مشهورترین جملات شولتز در سخنرانی نوبل چنین بود: «اگر اقتصاد فقر را بشناسیم، بخش بزرگی از اقتصاد جهان را شناخته‌ایم»

او معتقد بود بخش عمده فقر در جهان در مناطق روستایی و کشاورزی زندگی می‌کنند و بنابراین مبارزه با فقر بدون توسعه کشاورزی امکان‌پذیر نیست.

۹. جایزه نوبل اقتصاد

در سال ۱۹۷۹ شولتز به همراه Sir Arthur Lewis موفق به دریافت جایزه نوبل اقتصاد شد. کمیته نوبل دلیل این انتخاب را: «پژوهش‌های پیشگامانه در اقتصاد توسعه با تأکید ویژه بر مسائل کشورهای در حال توسعه» اعلام کرد.

۱۰. تأثیر شولتز بر سیاست‌های کشاورزی جهان

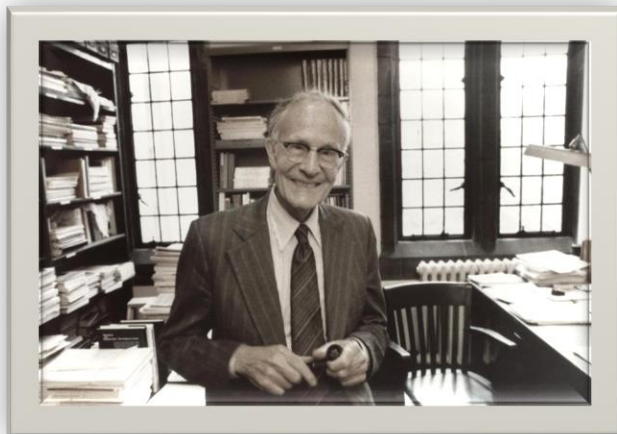
اندیشه‌های شولتز تأثیر عمیقی بر:

- برنامه‌های توسعه روستایی
  - نظام‌های ترویج کشاورزی
  - آموزش کشاورزان
  - تحقیقات کشاورزی
  - سیاست‌های امنیت غذایی
  - برنامه‌های بانک جهانی و سازمان‌های بین‌المللی
- بر جای گذاشت. بسیاری از برنامه‌های توسعه کشاورزی در آسیا، آفریقا و آمریکای لاتین تحت تأثیر مستقیم نظریات او طراحی شدند.

۱۱. میراث علمی برای ایران

اندیشه‌های شولتز برای بخش کشاورزی ایران نیز اهمیت فراوان دارد. مهم‌ترین پیام‌های او برای نظام کشاورزی کشور عبارت‌اند از:

۱. اولویت دادن به آموزش و توانمندسازی کشاورزان.
۲. تقویت نظام تحقیقات و ترویج کشاورزی.
۳. توجه به سرمایه انسانی به اندازه سرمایه فیزیکی.
۴. حمایت از نوآوری و انتقال فناوری.
۵. ارتقای بهره‌وری به جای گسترش صرف منابع تولید.
۶. توجه به توسعه روستایی به عنوان بخشی از توسعه ملی.

که دانش، آموزش و تحقیق مهم‌ترین عوامل توسعه اقتصادی هستند. میراث علمی وی همچنان در سیاست‌گذاری‌های کشاورزی جهان زنده است و آثار او از مهم‌ترین منابع مطالعاتی اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی به شمار می‌روند.

۱۲. مخلص کلام

تئودور ویلیام شولتز را می‌توان «پدر اقتصاد نوین کشاورزی» و یکی از بنیان‌گذاران نظریه سرمایه انسانی دانست. او با تغییر نگرش جهانی نسبت به کشاورزان و بخش کشاورزی، نشان داد

منابع (APA)

۱. Schultz, T. W. (۱۹۴۵). *Agriculture in an Unstable Economy*. New York: McGraw-Hill.
۲. Schultz, T. W. (۱۹۶۳). *The Economic Value of Education*. New York: Columbia University Press.
۳. Schultz, T. W. (۱۹۶۴). *Transforming Traditional Agriculture*. New Haven, CT: Yale University Press.
۴. Schultz, T. W. (۱۹۷۱). *Investment in Human Capital: The Role of Education and Research*. New York: Free Press.
۵. Schultz, T. W. (۱۹۷۹). *The Economics of Being Poor*. Nobel Prize Lecture, Stockholm. (NobelPrize.org)
۶. Royal Swedish Academy of Sciences. (۱۹۷۹). *The Prize in Economic Sciences 1979: Press Release*. Stockholm, Sweden. (NobelPrize.org)
۷. Nobel Foundation. (۲۰۲۶). *Theodore W. Schultz: Biographical and Curriculum Vitae*. NobelPrize.org. (NobelPrize.org)
۸. Britannica. (۲۰۲۶). *Theodore William Schultz*. Encyclopaedia Britannica. (Encyclopedia Britannica)
- ۹.

معمای مدیریتی کشاورزی

عنوان: مزرعه‌ای که هر سال فقیرتر می‌شد

مدیر یک مجموعه بزرگ کشاورزی دو مزرعه تقریباً مشابه را در اختیار داشت. هر دو مزرعه:

- به یک میزان آب دسترسی داشتند؛
- از خاکی با کیفیت مشابه برخوردار بودند؛
- ماشین‌آلات یکسانی داشتند؛
- بودجه تقریباً برابری دریافت می‌کردند.

مدیر مزرعه اول تصمیم گرفت هر سال ماشین‌آلات بیشتری خریداری کند، کود بیشتری مصرف کند و سطح فعالیت‌های اجرایی را افزایش دهد.

اما مدیر مزرعه دوم بخش قابل توجهی از بودجه خود را صرف آموزش کارکنان، انتقال تجربیات کشاورزان موفق، برگزاری کارگاه‌های فنی، ثبت و مستندسازی دانش مزرعه و آموزش نسل جوان بهره‌برداران کرد.

پس از ده سال، بررسی‌ها نشان داد که مزرعه دوم نه تنها تولید بیشتری دارد، بلکه مصرف آب کمتری داشته، فرسایش خاک در آن کاهش یافته، سودآوری آن بیشتر شده و توان سازگاری بالاتری با خشکسالی پیدا کرده است. در مقابل، مزرعه اول با وجود تجهیزات بیشتر، با کاهش بهره‌وری و افزایش هزینه‌ها مواجه شده است.

محمدرضا شیرزادی

دفتر امور اقتصادی

? پرسش مدیریتی

۱. هرم ششگانه سرمایه کدامند؟
  ۲. با توجه به چارچوب هرم شش لایه سرمایه:
- هر یک از دو مزرعه (الف) و (ب) در کدام سطح یا سطوح از **هرم، سرمایه‌گذاری** کرده‌اند؟
۳. و مهم‌تر اینکه:
- کدام الگوی ترکیب سرمایه‌ها منجر به بهره‌وری بالاتر و توسعه پایدارتر در بخش کشاورزی و منابع طبیعی شده است؟

۴. تحلیل خود را نیز در چند خط ارائه فرمائید؟

محمد رضا شیرزادی

قلدری سازمانی: مفهوم، عوامل و پیامدها

«ORGANIZATIONAL BULLYING»

(۱) مقدمه

قلدری سازمانی یکی از رفتارهای آسیب‌زای محیط کار است که می‌تواند سلامت روانی کارکنان، کیفیت روابط کاری و عملکرد کل سازمان را تحت تأثیر قرار دهد. این پدیده معمولاً با رفتارهای تکرار شونده، خصمانه و هدفمند شناخته می‌شود و با سوءاستفاده از قدرت یا موقعیت سازمانی همراه است. در ادبیات پژوهشی فارسی نیز تأکید شده که شناخت ابعاد و علل قلدری سازمانی برای افزایش کارایی و اثربخشی سازمان ضروری است.

۲) تعریف قلدری سازمانی

قلدری سازمانی به رفتارهایی گفته می‌شود که در آن یک فرد یا گروه، با استفاده از زور، تحقیر، تهدید، ارباب یا بی‌اعتبارسازی، به صورت مداوم به دیگری آسیب وارد می‌کند. در این مفهوم، تداوم رفتار و نابرابری قدرت از ویژگی‌های اصلی به شمار می‌روند. برخی منابع فارسی نیز آن را رفتاری می‌دانند که در آن رهبر یا همکار قلدر از قدرت خود علیه فردی ضعیف‌تر استفاده می‌کند و هدف اصلی، آسیب‌زدن یا تضعیف طرف مقابل است.

۳) ویژگی‌های اصلی

قلدری سازمانی معمولاً چند ویژگی مشترک دارد:

- تکرار و استمرار: رفتار آزارگرانه یک رویداد اتفاقی نیست و در طول زمان تکرار می‌شود
- عدم تعادل قدرت: فرد قلدر از موقعیت، نفوذ یا قدرت بیشتر برخوردار است.
- هدف‌گیری مشخص: قربانی معمولاً یک فرد یا گروه خاص است.

- آسیب روانی یا شغلی: نتیجه‌ی این رفتار می‌تواند اضطراب، کاهش انگیزه، افت عملکرد یا ترک خدمت باشد.

۴) انواع قلدری سازمانی

قلدری سازمانی را می‌توان در چند سطح بررسی کرد:

- قلدری فردی: زمانی که یک همکار، سرپرست یا مدیر رفتارهای تحقیرآمیز یا تهدیدکننده نشان می‌دهد
- قلدری گروهی: زمانی که چند نفر به‌طور هماهنگ یک فرد را هدف می‌گیرند.
- قلدری ساختاری: زمانی که برخی سیاست‌ها، رویه‌ها یا فرهنگ سازمانی به‌طور غیرمستقیم زمینه‌ی آزار کارکنان را فراهم می‌کند.
- قلدری از سوی رهبر: زمانی که سبک رهبری به‌صورت قلدرمآبانه بروز می‌کند و مدیر از جایگاه خود برای ارباب یا تحقیر استفاده می‌کند.

۵) عوامل مؤثر

پژوهش‌ها نشان می‌دهند که قلدری سازمانی فقط به ویژگی‌های فردی محدود نیست و عوامل متعددی در شکل‌گیری آن نقش دارند. از جمله:

- ۱. عوامل فردی: پرخاشگری، حسادت، ضعف مهارت‌های ارتباطی.
- ۲. عوامل مدیریتی: سبک رهبری نامناسب، نظارت ضعیف، تبعیض.
- ۳. عوامل شغلی: رقابت شدید، ابهام نقش، فشار کاری بالا.
- ۴. عوامل سازمانی: فرهنگ سکوت، نبود سازوکار شکایت، تحمل رفتارهای مخرب.

۶) پیامدها

قلدری سازمانی آثار گسترده‌ای بر فرد و سازمان دارد. در سطح فردی، ممکن است باعث اضطراب، افسردگی، کاهش عزت‌نفس و فرسودگی شغلی شود. در سطح سازمانی نیز پیامدهایی مانند کاهش بهره‌وری، افزایش غیبت، افت تعهد سازمانی و تمایل به ترک خدمت گزارش شده است. همچنین این پدیده می‌تواند اعتماد میان کارکنان را تضعیف کند و فضای کاری ناسالمی به وجود آورد.

۷) راهکارهای پیشگیری

- برای کاهش قلدری سازمانی، سازمان‌ها می‌توانند اقدامات زیر را انجام دهند:
- ۱. تدوین سیاست‌های روشن ضدآزار .

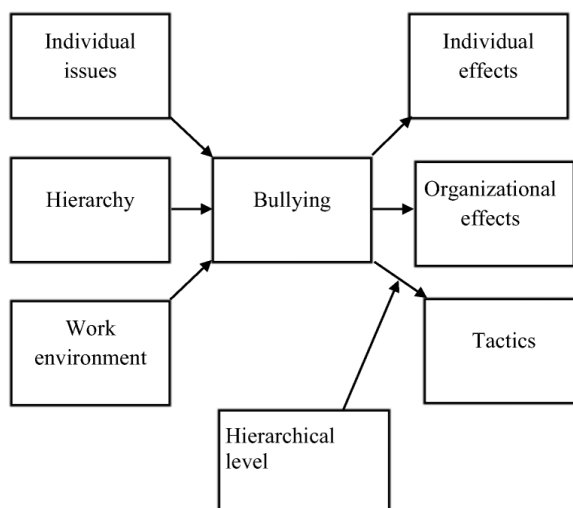
- ۲. آموزش مدیران و کارکنان درباره رفتار حرفه‌ای و احترام متقابل .
- ۳. ایجاد سازوکار امن برای گزارش‌دهی .
- ۴. حمایت از قربانیان و پیگیری سریع شکایت‌ها .
- ۵. ارزیابی مستمر فرهنگ سازمانی و اصلاح سبک‌های رهبری آسیب‌زا.

۸) مخلص کلام

قلدری سازمانی یک مسئله جدی و چندبعدی است که هم فرد و هم کل سازمان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. اگر این پدیده به‌موقع شناسایی و مدیریت نشود، می‌تواند به فرسایش سرمایه انسانی و کاهش سلامت سازمانی منجر شود. بنابراین، پیشگیری، آموزش و مداخله‌ی مدیریتی از مهم‌ترین راهبردها برای مقابله با آن هستند.

منابع

۱. فرخ قوچانی، «قلدری سازمانی: مفاهیم، علل و پیامدها»، سیویلیکا
۲. «قلدری سازمانی؛ مفاهیم، ابعاد و عوامل اثرگذار بر قلدری سازمانی»، سیویلیکا.
۳. «مقالات مرتبط با قلدری سازمانی»، نورمگز.
۴. «قلدری سازمانی؛ ORGANIZATIONAL BULLYING» لینکدین.

چه خبر؟

پروژه های مشارکت با بخش خصوصی مرکز تحقیقات آذربایجان شرقی، مرکز تحقیقات استان کرمان (طبق جدول شماره ۱) در دفتر امور اقتصادی بررسی و با امضای مدیرکل محترم دفتر امور اقتصادی به مراکز مربوطه جهت عملیاتی نمودن پروژه، ابلاغ گردید.

جدول ۱) ابلاغ پروژه های اقتصادی با رویکرد مشارکت با بخش خصوصی

	نام مرکز تحقیقاتی	نام ایستگاه	عنوان پروژه
۱	مرکز تحقیقات آذربایجان شرقی	ملکان	احداث باغ الگویی انگور با ارقام تجاری دومانظوره
۲	مرکز تحقیقات کرمان	ستاد	نمایشگاه عرضه محصولات کشاورزی (احداث بازارچه عرضه محصولات کشاورزی و کارآفرینی و نیازسنجی)

مجوزهای کسب و کار

تعداد کل مجوزهای کسب و کار صادر شده از درگاه ملی مجوزهای کشور، در ماه های فروردین و اردیبهشت ماه تاکنون **۱۲۳ مجوز** می باشد.

نظارت مجوزهای کسب و کار صادر شده

ردیف	نام موسسه	عناوین مجوز صادر شده	تعداد مجوز صادر شده
	موسسه تحقیقات خاک و آب	گواهی ثبت ماده کودی	۱۰۸
	موسسه تحقیقات فنی و مهندسی	گواهی تاییدیه آزمون و کنترل کیفیت ماشین ها و تجهیزات کشاورزی	۱
	موسسه تحقیقات ثبت و گواهی بذر و نهال	گواهی مجوز بذر	۱۱
	موسسه تحقیقات ثبت و گواهی بذر و نهال	بازرسی مزارع تولید بذر و نهالستان ها	۳
		جمع کل	۱۲۳

جلسه تصویب الزامات جدید در فرآیند برنامه ریزی

سیاست گذاری، کمیته علمی- فنی و گزارش های نهایی

علمی تحلیلی و علمی فنی

جلسه گروه تحقیقات اقتصادی و اجتماعی در تاریخ ۱۶ خرداد ۱۴۰۵ حضور همکاران (اعضای هیئت علمی و کارشناسان) برگزار شد. دکتر نیکویی، مدیرکل دفتر، با اشاره به برنامه های پنج گانه عملیاتی تحقیقات اقتصادی اجتماعی، بر ضرورت معرفی طرح های اولویت دار توسط هر مسئول برنامه به همراه چپش مجریان تأکید کرد. بر این اساس، مقرر شد جلسه آتی در تاریخ ۳۰ خرداد ماه با هدف ارائه و بررسی طرح های پیشنهادی تشکیل شود.

دکتر رحمانی، رییس بخش تحقیقات اقتصادی اجتماعی و ترویجی نیز بر استفاده از خروجی گزارش‌ها به صورت گزارشات سیاستی و استخراج گزارش خبری از آنها تأکید کرد و مقرر شد برای هر گزارش نهایی و گزارش علمی فنی و علمی تحلیلی، گزارش سیاستی و گزارش خبری تدوین شود. این گزارش در پایان سال منتشر خواهد شد. شرط پذیرش گزارش علمی فنی و تحلیلی، ارائه درخواست از

طرف متقاضی الزامی است. همچنین مقرر شد نشست علمی ماهانه جهت ارائه نتایج گزارش نهایی و گزارش علمی فنی و تحلیلی توسط مجریان انجام خواهد شد. از دیگر مصوبات این جلسه می‌توان به برگزاری دوره‌های آموزشی، اعمال دقت بیشتر در فرآیند تأیید همچنین مقرر شد.

نشست خبرگانی «حکمت زیستی عشایر در مدیریت

مراعات» در سمنان برگزار شد

سمنان - نشست خبرگانی با عنوان «حکمت زیستی عشایر در مدیریت مراعات» با حضور جمعی از مدیران ارشد ملی، استادان دانشگاه، پژوهشگران و متخصصان حوزه منابع طبیعی، به میزبانی مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان سمنان و به صورت حضوری و برخط برگزار شد.

در ابتدای این نشست، دکتر فرزانه بهادری، رئیس مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان سمنان، با تأکید بر اهمیت مدیریت پایدار مراعات و نقش دانش بومی در حفاظت از منابع طبیعی، بر ضرورت بهره‌گیری از ظرفیت‌های جوامع محلی در مدیریت و بهره‌برداری اصولی از مراعات کشور تأکید کرد.

در ادامه، شرکت‌کنندگان به بررسی ابعاد مختلف تغییر اقلیم، نقش دانش بومی در مدیریت منابع طبیعی و الزامات سیاست‌گذاری برای آینده مراعات کشور پرداختند.

مرتضی خداقلی، رئیس بخش تحقیقات مرتع مؤسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراعات کشور، تغییر اقلیم را یکی از ابرچالش‌های پیش روی مدیریت سرزمین دانست و بر ضرورت بازنگری در رویکردهای احیا، اصلاح و بهره‌برداری از مراعات متناسب با شرایط جدید اقلیمی تأکید کرد.

ابوالقاسم حسین‌پور، مدیرکل دفتر امور مراعات سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور، با تشریح وضعیت کنونی مراعات ایران، مدیریت اصولی چرای دام، احیای عرصه‌های مرتعی، توسعه طرح‌های مرتعداری و تقویت ایستگاه‌های تولید بذر را از مهم‌ترین الزامات حفاظت و پایداری این منابع ارزشمند برشمرد.

بختیار فتاحی، عضو هیئت علمی دانشگاه ملایر و نایب‌رئیس انجمن مرتعداری ایران، نیز با اشاره به اهمیت جایگاه منابع طبیعی در توسعه کشور، بر ضرورت تبدیل این حوزه به یک اولویت ملی تأکید کرد و

نقش آموزش‌های میدانی، کارورزی و پیوند مؤثر میان دانشگاه و عرصه‌های اجرایی را در تربیت نیروی انسانی متخصص بسیار حائز اهمیت دانست.

علی محبی، عضو هیئت علمی مؤسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراعات کشور، دانش بومی را دانشی مکان‌محور، در دسترس و مبتنی بر انتقال نسل‌به‌نسل توصیف کرد و آن را سرمایه‌ای ارزشمند برای کشور دانست که قابلیت تلفیق با دانش علمی و فناوری‌های نوین را دارد.

مهدی زارع خورمیزی، معاون محیط زیست طبیعی و تنوع زیستی اداره کل حفاظت محیط زیست استان سمنان، با تأکید بر ضرورت مدیریت همزمان دام و حیات‌وحش، تشکیل کارگروه‌های بین‌بخشی، برنامه‌ریزی مشترک و کنترل اصولی چرای دام را از مهم‌ترین راهکارهای کاهش تعارضات زیست‌محیطی عنوان کرد.

در ادامه، حسام‌الدین خالصی، رئیس اداره مرتع اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان سمنان، مراعات را سرمایه‌ای ملی و حیاتی برای توسعه پایدار کشور توصیف کرد و بر تقویت مشارکت جوامع محلی، تشکل‌های مردمی و هم‌افزایی میان دستگاه‌های اجرایی در راستای حفاظت پایدار از این منابع تأکید داشت.

سمیه ناصری، عضو هیئت علمی و رئیس بخش تحقیقات جنگل و مرتع مرکز تحقیقات استان سمنان، تجربه عشایر سنگسری را نمونه‌ای موفق از همزیستی پایدار انسان و طبیعت دانست و آن را

و افزایش سازگاری با پیامدهای تغییر اقلیم است. حاضران همچنین بر ضرورت بازنگری در سیاست‌های بهره‌برداری از مراتع و تقویت رویکردهای اکولوژیک و اجتماعی در مدیریت این منابع ارزشمند تأکید کردند.

نشست خبرگانی «حکمت زیستی عشایر در مدیریت مراتع» در پایان با تأکید بر اهمیت بهره‌گیری از حکمت زیستی عشایر به‌عنوان یکی از سرمایه‌های راهبردی کشور در تحقق توسعه پایدار و مدیریت هوشمند منابع طبیعی در مناطق خشک و نیمه‌خشک به کار خود پایان داد.

الگویی ارزشمند برای مدیریت پایدار مراتع در مناطق خشک و نیمه‌خشک کشور معرفی کرد.

همچنین معصومه پاک‌کی، عضو هیئت علمی و رئیس گروه اقتصادی - اجتماعی مرکز تحقیقات استان سمنان، نظام کوچ عشایر الیقای و اصالو را نمونه‌ای از یک نظام پیچیده اکولوژیک و سازگار با شرایط اقلیمی توصیف کرد که بر پایه پایش طبیعی منابع، مدیریت اصولی چرا و حفاظت عرفی از مراتع شکل گرفته است.

در جمع‌بندی این نشست، سخنرانان بر این موضوع اتفاق نظر داشتند که آینده مدیریت مراتع ایران در گرو تلفیق دانش بومی و دانش علمی، مشارکت فعال جوامع محلی، ارتقای حکمرانی منابع طبیعی

❶ «نظام ملی بهره‌وری» وارد فاز اجرایی می‌شود:

✅ برنامه ارتقای بهره‌وری بخش‌های اقتصادی «آب و برق» و «کشاورزی» ابلاغ شد.

♦ در راستای انجام تکالیف مندرج در تبصره ماده (۲) برنامه هفتم پیشرفت، مبنی بر تدوین و اجرای برنامه ارتقای بهره‌وری بخش‌های اقتصادی کشور و همچنین در راستای استقرار «نظام ملی بهره‌وری»، برنامه ارتقای بهره‌وری دو بخش اقتصادی «آب و برق» و «کشاورزی» توسط دبیرخانه نظام ملی بهره‌وری ایران جهت اجرا به تمام دستگاه‌های اجرایی نقش‌آفرین در این دو بخش اقتصادی ابلاغ شد.

♦ این برنامه‌ها با هدف تحقق سهم ۳۵ درصدی بهره‌وری از رشد اقتصادی کشور با راهبردهایی نظیر فعال‌سازی ظرفیت‌های خالی اقتصاد، شناسایی و حذف اتلاف‌ها، تکمیل زنجیره ارزش، بهره‌وری سبز و ... توسط کمیته بهره‌وری وزارت نیرو و وزارت جهاد کشاورزی تدوین و پس از بررسی و تأیید کمیته‌های تخصصی مربوطه، به تصویب کارگروه نظام ملی بهره‌وری رسیده است.

♦ مطابق سند ابلاغی شورای راهبری برنامه هفتم، اعضای کارگروه نظام ملی بهره‌وری شامل سازمان برنامه و بودجه کشور (رئیس کارگروه)، سازمان ملی بهره‌وری ایران (دبیرخانه کارگروه)، وزارت امور اقتصادی و دارایی، وزارت کشور، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دانش‌بنیان رئیس‌جمهور، اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران و نمایندگان از انجمن‌های تخصصی و خبرگان بهره‌وری است.

«برنامه ارتقای بهره‌وری بخش کشاورزی» که با رویکرد مدیریت مبتنی بر نتایج تدوین شده است، شامل هدف‌گذاری کمی برای بهبود شاخص‌های اختصاصی بهره‌وری بخش، طی سال‌های اجرای برنامه هفتم پیشرفت است که از آن جمله می‌توان به شاخص‌هایی نظیر «عملکرد در هکتار»، «بهره‌وری فیزیکی آب»، «فرسایش خاک»، «ضایعات محصولات کشاورزی» و «ضریب تبدیل خوراک» اشاره کرد.

تدوین و ارائه شده است. پیشبرد این برنامه‌ها به وسیله نماگرهای پیشرفت برنامه به صورت منظم پایش می‌شود. انتظار می‌رود، اجرای این برنامه‌ها با حل مسائل و چالش‌های موجود، مسیر ارتقای بهره‌وری در دو بخش اقتصادی «کشاورزی» و «آب و برق» را هموار کند.

سازمان ملی بهره‌وری ایران

♦ «برنامه ارتقای بهره‌وری بخش آب و برق» نیز شامل هدف‌گذاری برای شاخص‌های اختصاصی بخش نظیر «میانگین راندمان نیروگاه‌های حرارتی»، «تلفات شبکه انتقال و توزیع برق»، «صرفه‌جویی مصرف‌کننده نهایی برق»، «جبران تراز آب» و «تلفات شبکه آب‌رسانی» است.

♦ برای حصول اطمینان از تحقق اهداف در نظر گرفته شده برای شاخص‌های مذکور، برنامه‌های عملیاتی به صورت جامع و قابل اجرا

سازمان ملی بهره‌وری ایران منتشر کرد:

✓ سند "شناسنامه شاخص‌های اختصاصی بهره‌وری بخش‌های اقتصادی"

♦ در راستای استقرار نظام حکمرانی داده‌مبنا در حوزه بهره‌وری، در سند شناسنامه شاخص‌های اختصاصی بهره‌وری بخش‌های اقتصادی، ۷۵ شاخص اختصاصی مربوط به ۸ بخش اقتصادی (بخش‌های انرژی، کشاورزی، صنعت و معدن، ساختمان، حمل‌ونقل و ارتباطات) معرفی شده و اطلاعات تفصیلی آنها شامل تعریف شاخص، فرمول اندازه‌گیری، استانداردها و قوانین بالادستی، دوره‌های پایش، متغیرهای ورودی، مسئول پایش و ... در قالب شناسنامه شاخص ارائه شده است.

♦ "شاخص‌های اختصاصی بهره‌وری"، به‌عنوان شاخص‌های پیشرو، امکان برنامه‌ریزی و اقدام در راستای تحقق اهداف تعیین شده برای شاخص‌های عمومی بهره‌وری (به‌عنوان شاخص‌های پس‌رو) و تحقق سهم ۳۵ درصدی بهره‌وری از رشد اقتصادی کشور را فراهم می‌کند.

♦ با هدف ایجاد حداکثر همراستایی با "قانون برنامه هفتم پیشرفت"، تلاش شده است حتی‌المقدور شاخص‌هایی انتخاب شود که در متن احکام برنامه، دارای هدف‌گذاری کمی مشخصی هستند و یا مورد تاکید قرار گرفته‌اند.

♦ برنامه‌ریزی برای ارتقای بهره‌وری بخش‌های اقتصادی، مبتنی بر رویکرد "مدیریت زنجیره نتایج" شامل یک برنامه سه‌سطحی خواهد بود که در آن "شاخص‌های عمومی بهره‌وری" به‌عنوان نتیجه نهایی Impact، "شاخص‌های اختصاصی بهره‌وری" به‌عنوان پیامد Outcom و نماگرهای پیشرفت برنامه به‌عنوان خروجی Output هدف‌گذاری خواهند شد.

♦ مقرر است، این سند به شکل سالیانه با مشارکت خبرگان بهره‌وری، مورد بازنگری قرار گیرد و روند این شاخص‌ها مورد پایش و تحلیل قرار گیرد.

سازمان ملی بهره‌وری ایران

وزارت جهاد کشاورزی
سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی

CLEAN
ENERGY

همه با هم
جهاد
کشاورزی

۱۳۷۹

دفتر امور اقتصادی

